

Analýza prežívania (*Survival analysis*)

Handout ku prednáškam

Stanislav Katina¹

¹Ústav matematiky a statistiky
Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita

jarný semester 2016
Verzia 1. júna 2016

- Odhadujeme a interpretujeme **funkciu prežívania** a **riziko**
- Porovnáваме funkcie prežívania a riziká
- Charakterizujeme **čas prežívania**
- Modelujeme vzťah medzi vysvetľujúcimi premennými a časom prežívania

Otázky v analýze prežívania v aplikáciách

Príklady – infarkt myokardu

Prežívanie pacientov po infarkte myokardu (IM) v rámci sekundárnej prevencie závažných kardiovaskulárnych problémov u pacientov s polymorfizmom glykoproteínu IV (GP VI 13254C/T) v membráne krvných doštičiek. [Thrombosis Research 125, 2: 61–4, 2009]

105 pacientov sledovaných v priemere 19 (± 10.8) mesiacov

Otázky v analýze prežívania v aplikáciách

Príklady – infarkt myokardu

Zlyhania: smrť, ďalší IM, ďalšia selektívna koronarografia (SKG: percutaneous coronary intervention (PCI, coronary angioplasty), coronary artery bypass graft (CABG)), ďalšia cievna mozgová príhoda (CMP; stroke), ďalšia hospitalizácia (re-intervencia); sledované kombinácie: smrť/IM/re-intervencia a smrť/IM/re-intervencia/CMP [**MACE; Major Adverse Cardiac Events**, hlavné nepriaznivé srdcové udalosti]

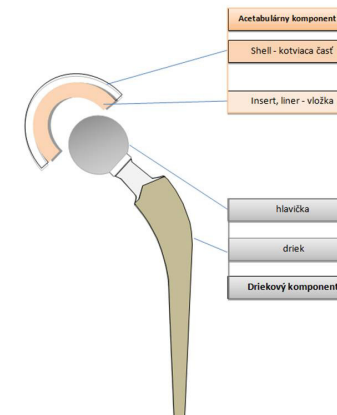
Adjustujúce (rizikové) premenné:

- 1 pohlavie (žena=0, muž=1)
- 2 hypertenzia (nie=0, áno=1)
- 3 hyperlipidémia (nie=0, áno=1)
- 4 fajčenie (nefajčiar=0, fajčiar a bývalý fajčiar=1)
- 5 diabetes (nie=0, áno=1)
- 6 srdcové zlyhanie (NYHA; New York Heart Association; Classes: I = 0; II, III, IV = 1)

Analýza prežívania implantátov bedra a kolena na Slovensku v rokoch 2003–2011. [Acta Chir. Orthop. Traum. Čech. 80: 1–85, 2013]

49 668 operácií (primárnych operácií a revízií) zo všetkých slovenských ortopedických kliník za roky 2003–2011:

- 38 485 THA (Total Hip Arthroplasty)
- 11 183 TKA (Total Knee Arthroplasty)

Zlyhania: zlyhanie komponentu implantátu

Adjustujúce (rizikové, prognostické) premenné:

- 1 *typ komponentu* (acetabulárny=0, femorálny=1)
- 2 *fixácia komponentu* (necementovaný=0, cementovaný=0)
- 3 *pohlavie* (žena=0, muž=1)
- 4 *cementovacia technika* (necementovaný=0, generácia cementu I = 1, generácia cementu II = 2, generácia cementu III = 3)
- 5 *diagnóza pri primárnej operácii* (primárna coxartróza = 1, dysplastická coxartróza = 2, poúrazová coxartróza = 3, aseptická nekróza hlavy = 4, M.Perthes = 5, reumatoidná artritída = 6, zlomenina krčku = 7)
- 6 *dôvod revízie* (spolu 18 dôvodov)
- 7 *revidované časti* (spolu 19 častí) a pod.

Prežívanie pacientov s chronickou myeloidnou leukémiou (CML). [Neoplasma, 92, 5: 381–7, 2005]

589 pacientov s CML, z ktorých 78 absolvovalo transplantáciu krvotvorných kmeňových buniek kostnej drene (allogeneic transplantation; *transplantácia od HLA-identického súrodenca alebo nepríbuzného darcu*; HLA znamená human leukocyte antigen) a zároveň majú odobrané vzorky periférnej krvi a kostnej drene pred a po transplantácii na Katedre genetiky Národného onkologického ústavu v Bratislave v rokoch 1990 až 2002

Zlyhania: úmrtie pacienta

Adjustujúce (prognostické, rizikové) premenné:

- 1 vek pacienta v čase transplantácie (skupina 1: <20 rokov, skupina 2: [20,40), skupina 3: ≥40)
- 2 fáza CML (spolu dve fázy; prvá chronická fáza = 1, ďalšie chronické fázy = 2)
- 3 pohlavie darcu a príjemcu (m–m, m–ž, ž–m, ž–ž)
- 4 čas od diagnózy po transplantáciu (< 1 rok, ≥ 1 rok)

Sk	čas po kompletnej remisii (v týždňoch)	n	udalostí	cenzúr
A	9, 13, 13+, 18, 23, 28+, 31, 34, 45+, 48, 161+	11	7	4
B	5, 5, 8, 8, 12, 16+, 23, 27, 30, 33, 43, 45	12	11	1

(číslo = čas do zlyhania, číslo a plus (+) = čas do cenzúry)

Example

Akútna myelogénna leukémia (acute myelogenous leukemia, **AML**). Po absolvovaní chemoterapie a zmiernení príznakov, boli pacienti náhodne rozdelení do dvoch skupín. Prvá skupina (skupina A) dostala udržiavajúcu chemoterapiu a druhá (kontrolná; skupina B) nie. Cieľom bolo zistiť, či udržiavajúca chemoterapia predlžuje čas do remisie (opätovného zhoršenia stavu).

- 1 **problém 1:** po odstránení cenzúrovaných pozorovaní
- 2 **problém 2:** po ošetrení cenzúrovaných pozorovaní, ktoré zoberieme do úvahy akoby boli udalosťami (zlyhania)
- 3 **problém 3:** berúc do úvahy cenzúrované pozorovania

Klasický prístup vs. analýza prežívania

Tri náhľady na problém analýzy AML dát

	problém 1		problém 2		problém 3	
	A	B	A	B	A	B
\bar{x}	25.1	21.7	38.5	21.3	52.6	22.7
\tilde{x}	23.0	23.0	28.0	19.5	31.0	23.0

(čísla sú v týždňoch)

Klasický prístup vs. analýza prežívania

Príklady – cystická fibróza

skupina/počty	typická forma CF	atypická forma CF	spolu
živí	259	188	447
zomrelí	112	0	112
spolu	371	188	559

Klasický prístup vs. analýza prežívania

Príklady – cystická fibróza

Example

Cystická fibróza (CF) je autozomálne genetické ochorenie spôsobené mutáciou génu pre CFTR (cystic fibrosis transmembrane conductance regulator). Postihuje prevažne pľúca, ale aj pankreas, pečeň a črevo. V celoslovenskej databáze pacientov CF rozlišujeme pacientov s **jasnou klinickou formou (typická forma, 259 živých, 112 zomrelých)** a pacientov s **atypickou formou (188 živých)**. Spolu teda 559 pacientov, 447 živých a 112 zomrelých. Aký je priemerný vek (prežívania) a medián (prežívania) v rokoch?

Klasický prístup vs. analýza prežívania

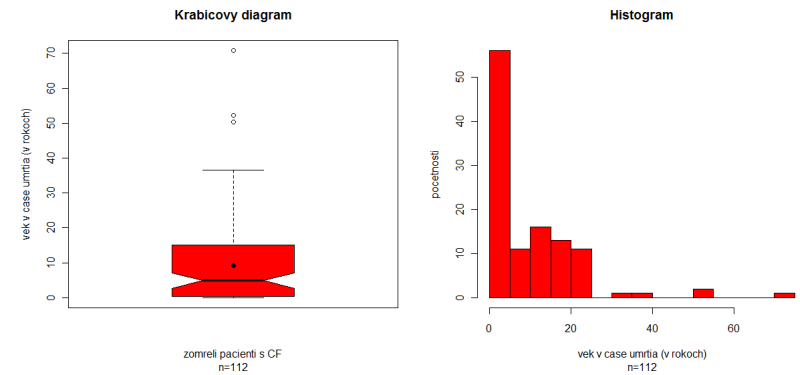
Príklady – cystická fibróza

	problém 1	problém 3
	typická CF	typická CF
\bar{x}	9.22	45.05
\tilde{x}	4.90	52.26

(čísla sú v rokoch)

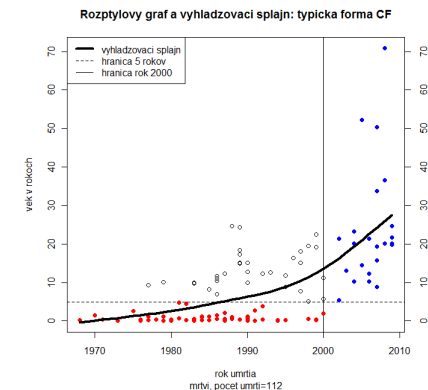
- rozdiel problému 1 a 2 – rozdiel medzi priemerným vekom prežívania pacientov s typickou formou CF a priemerným vekom úmrtia je **35.83** roka (podobne pre medián je tento rozdiel **47.36** roka)
- problém 1 – **empirický 95% IS Waldovho typu pre strednú hodnotu veku úmrtia** je (7.02, 11.41) a pre **medián veku úmrtia** (2.72, 7.08)

- priemerný vek prežívania pre všetkých pacientov bez rozdielu typu CF je 53.94 ± 2.10 rokov, kde **empirický 95% IS Waldovho typu pre strednú hodnotu veku prežívania** je rovný (49.82, 58.06)
- medián prežívania pre všetkých pacientov bez rozdielu typu CF je 70.82 roka; **empirický 95% IS Waldovho typu pre medián prežívania zatiaľ nie je možné vypočítať**
- priemerný vek prežívania pre pacientov s typickou formou CF je 45.05 ± 2.47 rokov, kde **empirický 95% IS Waldovho typu pre strednú hodnotu veku prežívania** je (40.21, 49.89)
- medián prežívania je 52.26 roka, dolná hranica **empirického 95% IS Waldovho typu pre medián prežívania** je 36.43 roka; **hornú hranicu IS pre medián zatiaľ nie je možné vypočítať**

Tabuľka: Početnosti zomrelých v päťročných vekových intervaloch ($n = 112$). Označenia: vekové intervaly (zdola je interval otvorený a zhora uzavretý, okrem prvého, ktorý je aj zdola uzavretý): $I_1 = \langle 0, 5 \rangle$, $I_2 = (5, 10)$, $I_3 = (10, 15)$, $I_4 = (15, 20)$, $I_5 = (20, 25)$, $I_6 = 25, \max(\text{vek})$.

vekové intervaly	I_1	I_2	I_3	I_4	I_5	I_6
početnosti	56	11	16	13	11	5
percentá	50%	9.82%	14.29%	11.61%	9.82%	4.46%

Ďalšie možné otázky

Zlyhanie: smrť

Adjustujúce (prognostické) premenné: *antropologické ukazovatele, funkčné charakteristiky pľúc* a pod.

Cenzúrovanie

Úvodné definície

Cenzúra: *ukončenie pozorovania z dôvodu iného ako je zlyhanie alebo smrť pacienta* – do konca sledovaného obdobia dôjde k úmrtiu len niektorých pacientov, zatiaľ čo u ostatných k úmrtiu do konca sledovaného obdobia buď nedôjde alebo sa títo pacienti z pozorovania stratia

Príklady cenúr:

- **ukončenie štúdie (termination of the study):** pacient prežije časový interval experimentu
- **konkurenčné riziko (competing risk):** pacient zomrie z iného dôvodu, ako v dôsledku sledovanej choroby
- **prerušenie/vysadenie liečby (drop-out):** pacient preruší liečbu a odíde z kliniky predčasne, napr. z dôvodu zlých vedľajších účinkov liečby, pacient sa sám rozhodne nepokračovať v liečbe
- **strata z ďalšieho sledovania (loss to follow-up):** pacient sa rozhodne presťahovať a nemáme o ňom už žiadne informácie

Udalosť

Úvodné definície

Udalosť: *ukončenie pozorovania z dôvodu zlyhania alebo smrti pacienta* – do konca sledovaného obdobia

Príklady udalostí:

- **overall survival** – smrť z akéhokoľvek dôvodu
- **progression-free survival** – prvé znaky progresie choroby alebo smrť
- **disease-free survival** – prvé znovuobjavenie sa choroby alebo smrť
- **event-free survival** – prvé znovuobjavenie sa choroby, objavenie sa inej špecifikovanej choroby alebo smrť
- **disease-specific survival (cause-specific survival)** – smrť ako dôsledok špecifikovanej choroby
- **relapse-free survival (recurrence-free survival)** – prvé znaky recidívy (opakovania sa) choroby
- **time-to-progression** – prvé znaky progresie choroby

Cenzúrovanie

Cenzúrovanie I. typu

Základné princípy:

- 1 **predpoklad** – všetkých n jedincov vstupuje do experimentu súčasne
- 2 **príčina cenzúrovania** – plánované ukončenie experimentu
- 3 ide o **cenzúrovanie časom** – zvolíme pevné číslo t_c , ktoré nazveme *fixovaný cenzurujúci čas*
- 4 $T^{(1)} < T^{(2)} < \dots < T^{(d)}$, kde $T^{(d)} < t_c < T^{(d+1)}$
- 5 **náhodná veličina** – počet skutočne pozorovaných zlyhaní $d \in \{0, 1, \dots, n\}$
- 6 nech X_1, X_2, \dots, X_n , kde

$$X_i = \min(T_i, t_c) = \begin{cases} T_i, & T_i \leq t_c, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ t_c, & T_i > t_c, \text{ pre cenzúrované } X_i \end{cases}$$

- 7 skutočnému pozorovaniu potom zodpovedá náhodný vektor $(X_i, \delta_i)^T$, kde

$$\delta_i = \begin{cases} 1, & T_i \leq t_c, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ 0, & T_i > t_c, \text{ pre cenzúrované } X_i \end{cases}$$

Základné princípy:

- 1 predpoklad – všetkých n jedincov vstupuje do experimentu súčasne
- 2 príčina cenzúrovania – plánované ukončenie experimentu
- 3 ide o **cenzúrovanie zlyhaním** – zvolíme si pevné číslo d , ktoré nazveme *fixovaný počet zlyhaní*; ukončenie teda nastáva po vopred zvolenom počte d zlyhaní, kde $d = [np] + 1, p \in (0, 1)$
- 4 $X_1 = T^{(1)}, X_2 = T^{(2)}, \dots, X_d = T^{(d)}, X_{d+1} = T^{(d)}, \dots, X_n = T^{(d)}$
- 5 **náhodná veličina** – čas trvania experimentu $T^{(d)}$
- 6 nech X_1, X_2, \dots, X_n , kde

$$X_i = \min(T_i, T^{(d)}) = \begin{cases} T_i, & T_i \leq T^{(d)}, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ T^{(d)}, & T_i > T^{(d)}, \text{ pre cenzúrované } X_i \end{cases}$$

- 7 skutočnému pozorovaniu potom zodpovedá náhodný vektor $(X_i, \delta_i)^T$, kde

$$\delta_i = \begin{cases} 1, & T_i \leq T^{(d)}, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ 0, & T_i > T^{(d)}, \text{ pre cenzúrované } X_i \end{cases}$$

Základné princípy:

- 1 predpoklad – všetkých n jedincov vstupuje do experimentu súčasne
- 2 príčina cenzúrovania – plánované ukončenie experimentu
- 3 ide o **cenzúrovanie zlyhaním** – zvolíme čísla d_i , ktoré nazveme *fixované počty zlyhaní*; vyradenie teda nastáva po vopred zvolenom počte d_i zlyhaní, kde $d_i = [np_i] + 1, p_i \in (0, 1)$
- 4 po d_1 zlyhaniach vyradíme m_1 subjektov, po d_2 zlyhaniach vyradíme m_2 subjektov, ..., po d_k zlyhaniach vyradíme m_k subjektov
- 5 po k -tom kroku máme vyradených $m_1 + m_2 + \dots + m_k$ subjektov
- 6 **náhodná veličina** – čas trvania experimentu $T^{(d_k)}$

Základné princípy:

- 1 predpoklad – všetkých n jedincov vstupuje do experimentu súčasne
- 2 príčina cenzúrovania – plánované ukončenie experimentu
- 3 ide o **cenzúrovanie časom** – zvolíme čísla $t_{c_i}, i = 1, 2, \dots, k$, ktoré nazveme *fixované cenzurujúce časy*, v čase t_{c_i} vyradíme m_i subjektov
- 4 $t_{c_1} < t_{c_2} < \dots < t_{c_k}$
- 5 v čase t_{c_1} vyradíme m_1 subjektov, v čase t_{c_2} vyradíme m_2 subjektov, ..., v čase t_{c_k} vyradíme m_k subjektov
- 6 po k -tom kroku máme vyradených $m_1 + m_2 + \dots + m_k$ subjektov
- 7 **náhodná veličina** – počet skutočne pozorovaných zlyhaní $D \in \{0, 1, \dots, n\}$

Základné princípy:

- 1 predpoklad – n jedincov nevstupuje do experimentu súčasne
- 2 **čas do zlyhania** T_1, T_2, \dots, T_n sú nezávislé, rovnako rozdelené náhodné premenné, kde náhodná veličina T_i ($i = 1, \dots, n$) má hustotu $f(t)$ a distribučnú funkciu $F(t)$
- 3 **čas do cenzúrovania** C_1, C_2, \dots, C_n sú nezávislé, rovnako rozdelené náhodné premenné, kde náhodná veličina C_i ($i = 1, \dots, n$) má hustotu $g(t)$ a distribučnú funkciu $G(t)$
- 4 nech X_1, X_2, \dots, X_n , kde

$$X_i = \min(T_i, C_i) = \begin{cases} T_i, & T_i \leq C_i, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ C_i, & T_i > C_i, \text{ pre cenzúrované } X_i \end{cases}$$

- 5 skutočnému pozorovaniu potom zodpovedá náhodný vektor $(X_i, \delta_i)^T$, kde $X_i = \min(T_i, C_i)$ a

$$\delta_i = \begin{cases} 1, & T_i \leq C_i, \text{ pre necenzúrované } X \\ 0, & T_i > C_i, \text{ pre cenzúrované } X \end{cases}$$

- 6 **náhodná veličina** – čas trvania experimentu a čas do cenzúry (ak $C_i = c$, ide o **ľubovoľné cenzúrovanie**)

Základné princípy:

Majme n subjektov. Nech časy do zlyhania $T_i, i = 1, 2, \dots, n$, sú náhodné premenné, ktorých realizácie **nedokážeme pozorovať**. Skutočnému pozorovaniu potom zodpovedá náhodný vektor $(X_i, \delta_i)^T$, kde $X_i = C_i$ sú časy cenúrá a $\delta_i = I(T_i \leq C_i)$, t.j.

$$\delta_i = \begin{cases} 1, & T_i \leq C_i, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ 0, & T_i > C_i, \text{ pre cenúrované } X_i \end{cases}$$

Example (nádor pľúc, animálny model)

Laboratórne myši sú injektované látkou, ktorá spôsobuje nádor. Keďže tento druh nádoru nie je smrteľný, je potrebné myš najprv zabiť, aby sme zistili, či bol nádor indukovaný, t.j. po časovom úseku náhodnej dĺžky C je myš zabitá, aby sme zistili, či sa nádor vyvinul alebo nie. **Endpoint záujmu** je čas T do objavenia sa nádoru.

Základné princípy:

Máme nasledovné tri možnosti:

- 1 udalosť mohla nastať niekedy pred prvým vyšetrením C_{i1} , kde $\delta_{i1} = 1$ a $\delta_{i2} = \delta_{i3} = 0$,
- 2 udalosť mohla nastať niekedy medzi prvým a druhým vyšetrením, t.j. v intervale (C_{i1}, C_{i2}) , kde $\delta_{i1} = 0$, $\delta_{i2} = 1$ a $\delta_{i3} = 0$,
- 3 udalosť sa do druhého vyšetrenia nevyskytla, t.j. mohla nastať niekedy po C_{i2} (ale nevieme kedy), kde $\delta_{i1} = 0$, $\delta_{i2} = 0$ a $\delta_{i3} = 0$.

Nech $X_{i1} = C_{i1}$ a $X_{i2} = C_{i2}$. Skutočnému pozorovaniu potom zodpovedá náhodný vektor

$$(X_{i1}, X_{i2}, \delta_{i1}, \delta_{i2})^T.$$

Všimnime si, že δ_{i3} nie je potrebné použiť, pretože nemáme ďalšie vyšetrenie po C_{i2} . Keby sme mali C_{i3} alebo aj ďalšie (po ňom nasledujúce) vyšetrenia, hovorili by sme **zovšeobecnenom intervalovom cenúrovaní**.

Základné princípy:

Majme opäť n subjektov. Nech časy do zlyhania $T_i, i = 1, 2, \dots, n$ sú náhodné premenné, ktorých realizácie **nedokážeme pozorovať**. Vieme len, že T_i nastalo buď vnútri nejakého náhodného časového intervalu, pred jeho ľavou hranicou alebo po jeho pravej hranici. Označme C_{i1} a C_{i2} časy dvoch vyšetrení a indikačné funkcie definujeme nasledovne $\delta_{i1} = I(T_i \leq C_{i1})$, $\delta_{i2} = I(C_{i1} < T_i \leq C_{i2})$ a $\delta_{i3} = I(T_i > C_{i2})$, t.j.

$$\delta_{i1} = \begin{cases} 1, & T_i \leq C_{i1}, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ 0, & T_i > C_{i1}, \text{ pre cenúrované } X_i \end{cases},$$

$$\delta_{i2} = \begin{cases} 1, & C_{i1} < T_i \leq C_{i2}, \text{ pre necenzúrované } X_i \\ 0, & T_i > C_{i2}, \text{ pre cenúrované } X_i \end{cases}$$

a nakoniec $\delta_{i3} = 0$.

Example (nádor pľúc, pacienti)

Pacienti navštevovali kliniku opakovane každých 4 až 6 mesiacov, kde pozorovania sú buď intervaly (C_{i1}, C_{i2}) ak sa rektakcia prsníka vyskytla medzi poslednými dvoma návštevami alebo (C_{i2}, ∞) , ak sa do C_{i2} rektakcia nevyskytla.

Základné charakteristiky prežívania

Názvoslovie, označenia, vzorce

Nech T je nezáporná náhodná premenná ($T \geq 0$) reprezentujúca čas úmrtia (zlyhania) individua z homogénnej populácie. Rozdelenie pravdepodobnosti T môže byť charakterizované rôznym spôsobom. V analýze prežívania sa najčastejšie používajú:

- 1 **distribučná funkcia** (*distribution function*) $F(t)$
- 2 **funkcia hustoty** (hustota; *probability density function*) $f(t)$
- 3 **funkcia prežívania** (*survivor function, reliability function*) $S(t)$
- 4 **riziková funkcia** (funkcia rizika, intenzita úmrtnosti, riziko; *hazard function, hazard rate, risk, mortality rate*) $\lambda(t)$, v poisťných aplikáciách $\mu(t)$
- 5 **kumulatívna riziková funkcia** (funkcia kumulatívneho rizika, kumulatívne riziko; *cumulative hazard function*) $\Lambda(t)$

Ďalej sa budeme zaoberať charakteristikami:

- 1 **p -ty kvantil t_p rozdelenia T , špeciálne medián času prežívania** (*median survival time, median survival*) $t_{0.5}$
- 2 **medián funkcie prežívania** $S(t_{0.5})$
- 3 **stredná hodnota času prežívania** (*mean survival*) μ
- 4 **stredná hodnota zostatkového života v čase t** (*mean residual life*) $mrl(t)$
- 5 **medián zostatkového života v čase t** (*median remaining lifetime, median residual life*) $mrlt(t)$

Distribučná funkcia

$$F(t) = \Pr(T \leq t) = \int_0^t f(x) dx = 1 - S(t)$$

Funkcia hustoty

$$\begin{aligned} f(t) &= \frac{\partial}{\partial t} F(t) = F(t + \Delta t) - F(t) \\ &= \frac{\partial}{\partial t} (1 - S(t)) = S(t) - S(t + \Delta t) \end{aligned}$$

Funkcia prežívania

$$S(t) = 1 - F(t) = \Pr(T > t) = \int_t^{\infty} f(x) dx$$

Riziková funkcia

$$\lambda(t) = \frac{f(t)}{S(t)} = -\frac{\frac{\partial}{\partial t} S(t)}{S(t)} = -\frac{\partial}{\partial t} \ln S(t)$$

Kumulatívna riziková funkcia

$$\Lambda(t) = \int_0^t \lambda(x) dx = -\ln S(t) - (-\ln S(0)) = -\ln S(t)$$

Funkcia prežívania vyjadrená pomocou rizika a kumulatívneho rizika

$$S(t) = e^{-\int_0^t \lambda(s) ds} = e^{-\Lambda(t)}$$

Stredná hodnota času prežívania

$$\mu = \int_0^{\infty} S(t) dt \text{ a často aj } \mu = \int_0^{t_{\max}} S(t) dt$$

Stredná hodnota zostatkového života v čase t

$$mrl(t) = E[T - t | T > t] = \frac{\int_t^{\infty} (u - t) f(u) du}{S(t)} = \frac{\int_t^{\infty} S(u) du}{S(t)}$$

Základné charakteristiky prežívania

Názvoslovie, označenia, vzorce – spojité prípad

Funkcia prežívania vyjadrená pomocou mrl(t)

$$S(t) = \frac{\text{mrl}(0)}{\text{mrl}(t)} \exp\left(-\int_0^t \frac{du}{\text{mrl}(u)}\right)$$

Funkcia rizika vyjadrená pomocou mrl(t)

$$\lambda(t) = \left(\frac{\partial}{\partial t} \text{mrl}(t) + 1\right) \frac{1}{\text{mrl}(t)}$$

Funkcia hustoty vyjadrená pomocou mrl(t)

$$f(t) = \left(\frac{\partial}{\partial t} \text{mrl}(t) + 1\right) \frac{\text{mrl}(0)}{(\text{mrl}(t))^2} \exp\left(-\int_0^t \frac{du}{\text{mrl}(u)}\right)$$

Základné charakteristiky prežívania

Názvoslovie, označenia, vzorce – diskrétny prípad

Stredná hodnota času prežívania

$$\mu = \sum_{i=1}^l (t_i - t_{i-1}) S(t_{i-1}) = \sum_{i=0}^{l-1} t_{i+1} (S(t_i) - S(t_{i+1})),$$

kde $t_0 = 0$ a $l \leq n$ je počet rôznych zlyhaní; ak $t_{\max} < c_{\max}$, kde c_{\max} je maximálnym časom do cenzúry, potom strednú hodnotu počítame na intervale $\langle 0, c_{\max} \rangle$

Stredná hodnota zostatkového života v čase t

$$\text{mrl}(t) = \frac{(t_{i+1} - t) S(t_i) + \sum_{j \geq i+1} (t_{j+1} - t_j) S(t_j)}{S(t)},$$

kde $t_i \leq t < t_{i+1}$

Základné charakteristiky prežívania

Názvoslovie, označenia, vzorce – diskrétny prípad

Funkcia prežívania

$$S(t) = \prod_{i: t_i \leq t} (1 - \lambda(t_i)),$$

Funkcia hustoty

$$f(t) = \sum_{i: t_i \leq t} \lambda(t_i) \left[\prod_{j=1}^{i-1} (1 - \lambda(t_j)) \right]$$

Kumulatívne riziko

$$\Lambda(t) = -\sum_{i: t_i \leq t} \ln(1 - \lambda(t_i))$$

Ak $\lambda(t_i)$ sú malé, potom $\ln(1 - \lambda(t_i)) \approx -\lambda(t_i)$ a navyše

$$\Lambda(t) = \sum_{i: t_i \leq t} \lambda(t_i)$$

Funkcia vierohodnosti

Pravé typy cenzúrovania

Funkcia vierohodnosti pre jednotlivé typy cenzúrovania

- cenzúrovanie I. typu

$$L = \prod_{i=1}^n f(x_i)^{\delta_i} \times S_f(t_c)^{1-\delta_i}$$

- cenzúrovanie II. typu

$$L = \frac{n!}{(n-d)!} f(t_{(1)}) f(t_{(2)}) \dots f(t_{(d)}) \times S_f(t_{(d)})^{n-d}$$

- náhodné cenzúrovanie

$$L = \prod_{i=1}^n f(x_i)^{\delta_i} S_f(x_i)^{1-\delta_i} = \prod_{i=1}^n \lambda(x_i)^{\delta_i} S_f(x_i)$$

- intervalové cenzúrovanie I. typu

$$L = \prod_{i=1}^n [S_f(x_i)]^{1-\delta_i} [F(x_i)]^{\delta_i}$$

- intervalové cenzúrovanie II. typu

$$L = \prod_{i=1}^n [F(x_{i1})]^{\delta_{i1}} [F(x_{i2}) - F(x_{i1})]^{\delta_{i2}} [S_f(x_{i2})]^{\delta_{i3}},$$

kde $\delta_{i3} = 1 - \delta_{i1} - \delta_{i2}$

Prehľad vzorcov

Charakteristiky definované sčítacím procesom

Vo formuláciách sčítacím procesom $(X_i, \delta_i)^T$ nahradíme $(N_i(t), Y_i(t))$, kde $N_i(t)$ je počet pozorovaných udalostí v intervale $(0, t)$ v jednotke i ,

$$Y_i(t) = \begin{cases} 1 & \text{jednotka } i \text{ je v riziku v čase } t \text{ (pozorujem ju)} \\ 0 & \text{inak} \end{cases}$$

Táto formulácia obsahuje dáta s pravým typom cenzúr ako špeciálny prípad, teda $Y_i(t) = I(\{T_i > t\})$ a $N_i(t) = I(\{T_i \leq t, \delta = 1\})$. Všimnime si, že $N(t)$ je zprava spojitá a $Y(t)$ zľava spojitá. $Y(t)$ je príkladom *predikovateľného procesu*, ktorého hodnoty v čase t sú známe nekonečne krátko pred t , v čase t^- , ak nie skôr. *Sčítací proces* je stochastický proces začínajúci v čase 0, ktorého trajektória je zprava spojitá funkcia so skokmi veľkosti 1. Pre $N(t)$ potom platí $\{N(t) : t \geq 0\}$, $N(0) = 0$.

Náhodné cenzúrovanie

$$\begin{aligned} L &= \prod_{i=1}^n f(x_i)^{\delta_i} S_f(x_i)^{1-\delta_i} = \prod_{i=1}^l [f(t_i)]^{d_i} \prod_{i=1}^{n_c} \prod_{j=1}^{n_i - n_{i+1} - d_i} S_f(c_{ij}) \\ &= \prod_{i=1}^l [f(t_i)]^{d_i} \prod_{j=1}^l [S(t_j)]^{n_j - n_{j+1} - d_j} \\ &= \prod_{i=1}^l [S(t_{i-1})\lambda(t_i)]^{d_i} \prod_{j=1}^l [S(t_j)]^{n_j - n_{j+1} - d_j} = \dots \\ &= \prod_{i=1}^l [\lambda(t_i)]^{d_i} [1 - \lambda(t_i)]^{n_i - d_i} \end{aligned}$$

Prehľad vzorcov

Charakteristiky definované sčítacím procesom

Odhad kumulatívneho rizika je definovaný na základe agregovaného procesu $\bar{Y}(t) = \sum_i Y_i(t)$, $\bar{N}(t) = \sum_i N_i(t)$, $d\bar{N}(t) = \Delta\bar{N}(t) = \bar{N}(t) - \bar{N}(t^-)$, kde $\bar{N}(t)$ je suma udalostí do času t vrátane, $\bar{Y}(t)$ je počet jednotiek v riziku v čase t (formálne ide o počet jednotiek v riziku v časovom intervale $(t - \epsilon, t)$ pre malé ϵ).

Example

Majme náhodný vektor (X_i, δ_i) , definovaný nasledovne (pre nejakú fiktívnu i -tu štatistickú jednotku, t.j. subjekt)

Riešenie

- 1) $(X_i, \delta_i)^T = (3, 0)^T$, t.j. v čase $X_i = 3$ je cenzúra, $N_i(t) = N_i(3) = 0$, $Y_i(3) = Y_i(3) = 1 \rightarrow (N_i(3), Y_i(3))^T = (0, 1)^T$,
- 2) $(X_i, \delta_i)^T = (4, 1)^T$, t.j. v čase $X_i = 4$ je udalosť (zlyhanie), $N_i(4) = 1$, $Y_i(4) = 1$, t.j. $(N_i(4), Y_i(4))^T = (1, 1)^T$,
- 3) Ak máme viac udalostí: $(N_i(0.5), Y_i(0.5))^T = (1, 1)^T$, $(N_i(2), Y_i(2))^T = (2, 1)^T$.

- Nelson-Aalenov (NA) odhad kumulatívneho rizika

$$\hat{\Lambda}_{NA}(t) = \int_0^t \frac{d\bar{N}(s)}{\bar{Y}(s)} ds \approx \sum_{i:t_i \leq t} \frac{\Delta\bar{N}(t_i)}{\bar{Y}(t_i)}$$

- Flemingom a Harringtonom (FH) modifikovaný NA odhad kumulatívneho rizika

$$\begin{aligned} \hat{\Lambda}_{FHmodNA}(t) &= \int_0^t \left[\sum_{j=0}^{\Delta\bar{N}(s)-1} \frac{1}{\bar{Y}(s)-j} \right] ds \\ &\approx \sum_{i:t_i \leq t} \left[\sum_{j=0}^{\Delta\bar{N}(t_i)-1} \frac{1}{\bar{Y}(t_i)-j} \right] \end{aligned}$$

- Nelson-Aalenov (NA) odhad kumulatívneho rizika

$$\hat{\Lambda}_{NA}(t) = \sum_{i:t_i \leq t} \hat{\lambda}(t_i) = \sum_{i:t_i \leq t} \frac{d_i}{n_i}$$

- Flemingom a Harringtonom (FH) modifikovaný NA odhad kumulatívneho rizika

$$\hat{\Lambda}_{FHmodNA}(t) = \sum_{i:t_i \leq t} \left[\sum_{j=0}^{d_i-1} \frac{1}{n_i-j} \right]$$

- Kaplan-Meierov odhad funkcie prežívania

$$\hat{S}_{KM}(t) = \prod_{i:t_i \leq t} [1 - \Delta\hat{\Lambda}(t_i)], \Delta\hat{\Lambda}(t_i) = \frac{\Delta\bar{N}(t_i)}{\bar{Y}(t_i)}$$

- Breslowov odhad funkcie prežívania

$$\hat{S}_B(t) = \exp(-\hat{\Lambda}(t)) = \prod_{i:t_i \leq t} e^{-\Delta\hat{\Lambda}(t_i)}, \Delta\hat{\Lambda}(t_i) = \frac{\Delta\bar{N}(t_i)}{\bar{Y}(t_i)}$$

- Flemingom a Harringtonom modifikovaný Breslowov odhad funkcie prežívania

$$\hat{S}_{FHmodB}(t) = \exp(-\hat{\Lambda}_{FHmodNA}(t)) = \prod_{i:t_i \leq t} e^{-\Delta\hat{\Lambda}_{FHmodNA}(t_i)}$$

- Kaplan-Meierov odhad funkcie prežívania

$$\hat{S}_{KM}(t) = \prod_{i:t_i \leq t} \left[1 - \frac{d_i}{n_i} \right] = \hat{S}_{KMmod} = \prod_{i:t_i \leq t} \left[1 - \sum_{j=0}^{d_i-1} \frac{1}{n_i-j} \right]$$

- Breslowov odhad funkcie prežívania

$$\hat{S}_B(t) = \exp(-\hat{\Lambda}_{NA}(t)) = \prod_{i:t_i \leq t} e^{-\frac{d_i}{n_i}} = e^{-\sum_{i:t_i \leq t} \frac{d_i}{n_i}}$$

- Flemingom a Harringtonom modifikovaný Breslowov odhad funkcie prežívania

$$\hat{S}_{FHmodB}(t) = \exp(-\hat{\Lambda}_{FHmodNA}(t)) = e^{-\sum_{i:t_i \leq t} \left[\sum_{j=0}^{d_i-1} \frac{1}{n_i-j} \right]}$$

Prehľad vzorcov

Odhady rozptylu kumulatívneho rizika

- Greenwoodov odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var}_G \left[\widehat{\Lambda}(t) \right] = \text{Var}_G \left[-\ln \widehat{S}_{KM}(t) \right] = \int_0^t \frac{d\bar{N}(s)}{\bar{Y}(s) [\bar{Y}(s) - d\bar{N}(s)]} ds$$

- NA odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var} \left[\widehat{\Lambda}_{NA}(t) \right] = \int_0^t \frac{d\bar{N}(s)}{\bar{Y}^2(s)} ds$$

- Flemingom a Harringtonom modifikovaný NA odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var} \left[\widehat{\Lambda}_{FHmodNA}(t) \right] = \int_0^t \left[\sum_{j=0}^{\Delta\bar{N}(s)-1} \frac{1}{[\bar{Y}(s) - j]^2} \right] ds$$

49 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Prehľad vzorcov

Odhady rozptylu kumulatívneho rizika

- Greenwoodov odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var}_G \left[\widehat{\Lambda}(t) \right] = \sum_{i:t_i \leq t} \frac{\Delta\bar{N}(t_i)}{\bar{Y}(t_i) [\bar{Y}(t_i) - \Delta\bar{N}(t_i)]}$$

- NA odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var} \left[\widehat{\Lambda}_{NA}(t) \right] = \sum_{i:t_i \leq t} \frac{\Delta\bar{N}(t_i)}{\bar{Y}^2(t_i)}$$

- Flemingom a Harringtonom modifikovaný NA odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var} \left[\widehat{\Lambda}_{FHmodNA}(t) \right] = \sum_{i:t_i \leq t} \left[\sum_{j=0}^{\Delta\bar{N}(t_i)-1} \frac{1}{[\bar{Y}(t_i) - j]^2} \right]$$

50 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Prehľad vzorcov

Odhady rozptylu kumulatívneho rizika

- Greenwoodov odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var}_G \left[\widehat{\Lambda}(t) \right] = \sum_{i:t_i \leq t} \frac{\Delta\bar{N}(t_i)}{\bar{Y}(t_i) [\bar{Y}(t_i) - \Delta\bar{N}(t_i)]} = \sum_{i:t_i \leq t} \frac{d_i}{n_i(n_i - d_i)}$$

- NA odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var} \left[\widehat{\Lambda}_{NA}(t) \right] = \sum_{i:t_i \leq t} \frac{d_i}{n_i^2}$$

- Flemingom a Harringtonom modifikovaný NA odhad rozptylu kumulatívneho rizika

$$\text{Var} \left[\widehat{\Lambda}_{FHmodNA}(t) \right] = \sum_{i:t_i \leq t} \left[\sum_{j=0}^{d_i-1} \frac{1}{(n_i - j)^2} \right]$$

51 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Prehľad vzorcov

Odhad strednej hodnoty a jeho rozptyl

Odhad strednej hodnoty času do zlyhania $E[T]$ (priemerný čas do zlyhania) v spojitom prípade je definovaný ako

$$\hat{\mu} = \int_0^{t_{\max}} \widehat{S}(t) dt,$$

v diskretnom prípade

$$\hat{\mu} = \sum_{i=0}^{t_{\max}-1} (t_{i+1} - t_i) \widehat{S}(t_i),$$

kde $t_0 = 0$ a $l \leq n$ je počet rôznych zlyhaní a $t_l = t_{\max}$.

Odhad rozptylu priemerného času do zlyhania je definovaný ako

$$\text{Var} \left[\widehat{\mu} \right] = \int_0^{t_{\max}} \left[\int_t^{t_{\max}} \widehat{S}(u) du \right]^2 \widehat{\sigma}^2(t) dt$$

52 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

a v diskretnom prípade

$$\widehat{\text{Var}}[\widehat{\mu}] = \sum_{i:t_i \leq t_{\max}-1} \left[\sum_{j:t_j \leq t_j \leq t_{\max}-1} (t_{j+1} - t_j) \widehat{S}(t_j) \right]^2 \widehat{\sigma}^2(t_i).$$

Za $\widehat{S}(t)$ dosadíme $\widehat{S}_{KM}(t)$, $\widehat{S}_B(t)$ alebo $\widehat{S}_{FH\text{mod}B}(t)$. Podobne ako pri rozptyle funkcie prežívania dostaneme päť nasledovných rozptylov

$$\widehat{\text{Var}}_G[\widehat{\mu}_{KM}] = \widehat{\text{Var}}_G[\widehat{\mu}_{KM\text{mod}}], \widehat{\text{Var}}_{NA}[\widehat{\mu}_B], \widehat{\text{Var}}_{AJ}[\widehat{\mu}_{KM}], \\ \widehat{\text{Var}}_{NA}[\widehat{\mu}_{FH\text{mod}B}] \text{ a } \widehat{\text{Var}}_G[\widehat{\mu}_{FH\text{mod}B}].$$

Odhad rozptyl priemerného zostatkového života

$$\widehat{\text{Var}}[\widehat{\text{mrl}}(t)] = \frac{1}{\widehat{S}^2(t)} \left(\int_t^{t_{\max}} \left[\int_u^{t_{\max}} \widehat{S}(x) dx \right]^2 \widehat{\sigma}^2(u) du \right. \\ \left. + \left[\int_t^{t_{\max}} \widehat{S}(u) du \right]^2 \int_0^t \widehat{\sigma}^2(u) du \right),$$

pre spojitý prípad, kde $u \in \langle t, t_{\max} \rangle$, a pre diskretný prípad

$$\widehat{\text{Var}}[\widehat{\text{mrl}}(t)] = \frac{1}{\widehat{S}^2(t)} \left(\sum_{i:t_i \leq t_i \leq t_{\max}-1} \left[\sum_{j:t_j \leq t_j \leq t_{\max}-1} (t_{j+1} - t_j) \widehat{S}(t_j) \right]^2 \widehat{\sigma}^2(t_i) \right. \\ \left. + \left[\sum_{j:t_j \leq t_j \leq t_{\max}-1} (t_{j+1} - t_j) \widehat{S}(t_j) \right]^2 \sum_{i:t_i \leq t} \widehat{\sigma}^2(t_i) \right).$$

Odhad strednej hodnoty zostatkového života (**priemerný zostatkový život**) v čase t je definovaný v spojitom prípade ako

$$\widehat{\text{mrl}}(t) = \frac{\int_t^{t_{\max}} \widehat{S}(u) du}{\widehat{S}(t)}$$

a v diskretnom prípade ako

$$\widehat{\text{mrl}}(t) = \frac{1}{\widehat{S}(t)} \left((t_{i+1} - t) \widehat{S}(t_i) + \sum_{j:t_{j+1} \leq t_j \leq t_{\max}-1} (t_{j+1} - t_j) \widehat{S}(t_j) \right),$$

kde $t_i \leq t < t_{i+1}$. Za $\widehat{S}(\cdot)$ dosadíme $\widehat{S}_{KM}(\cdot)$, $\widehat{S}_B(\cdot)$ alebo $\widehat{S}_{FH\text{mod}B}(\cdot)$.

Za $\widehat{S}(t)$ dosadíme $\widehat{S}_{KM}(t)$, $\widehat{S}_B(t)$ alebo $\widehat{S}_{FH\text{mod}B}(t)$. Potom dostaneme $\widehat{\text{mrl}}_{KM}(t)$, $\widehat{\text{mrl}}_B(t)$ a $\widehat{\text{mrl}}_{FH\text{mod}B}(t)$ päť nasledovných rozptylov

$$\widehat{\text{Var}}_G[\widehat{\text{mrl}}_{KM}] = \widehat{\text{Var}}_G[\widehat{\text{mrl}}_{KM\text{mod}}], \widehat{\text{Var}}_{NA}[\widehat{\text{mrl}}_B], \widehat{\text{Var}}_{AJ}[\widehat{\text{mrl}}_{KM}], \\ \widehat{\text{Var}}_{NA}[\widehat{\text{mrl}}_{FH\text{mod}B}] \text{ a } \widehat{\text{Var}}_G[\widehat{\text{mrl}}_{FH\text{mod}B}].$$

- 1 **Waldov princíp, skóre princíp a vierohodnostný princíp** (všetky tri vychádzajúce z funkcie vierohodnosti),
- 2 **princíp transformácie funkcie vierohodnosti v $S(t)$ pomocou nejakej funkcie $g(S(t))$** aplikovaný na Waldov princíp (hranice IS vypočítané pomocou $g(S(t))$ sa spätne transformujú do škály $S(t)$), kde podľa $g(S(t))$ rozoznávame nasledovné škály
- 3 **princíp úpravy hraníc IS pomocou efektívneho rozsahu súboru v čase t ($n^*(t)$ alebo $n^{**}(t)$)** z dôvodu výskytu cenzúr v dátach (resp. rozdielu medzi rozptylom $S(t)$ v čase t vypočítaným pre cenzúrované dáta a rozptylom za predpokladu, že cenzúry v dátach nie sú)
- 4 **princíp korekcie hraníc IS z dôvodu zlých štatistických vlastností** (konzervatívny alebo liberálny IS, t.j. predpokladáme, že nominálny koeficient spoľahlivosti $1 - \alpha$ je iný ako teoretický)

- $g(S(t)) = S(t)$ – škála funkcie prežívania
- $g(S(t)) = \ln S(t)$ – škála logaritmu funkcie prežívania (log škála funkcie prežívania; škála kumulatívneho rizika) – spätná transformácia pre funkciu prežívania $\exp(\ln S(t))$,
- $g(S(t)) = \ln(-\ln S(t)) = \ln \Lambda(t)$ – log-log škála funkcie prežívania (log škála kumulatívneho rizika; škála logaritmu kumulatívneho rizika) – spätná transformácia $\exp(\exp(\ln(-\ln S(t))))$,
- $g(S(t)) = \arcsin((S(t))^{1/2})$ – arcus sínus škála funkcie prežívania – spätná transformácia $(\sin(\arcsin((S(t))^{1/2})))^2$
- $g(\Lambda(t)) = \arcsin(\exp(-\frac{\Lambda(t)}{2})) = \arcsin(\exp(\frac{\ln S(t)}{2}))$ – arcus sínus škála kumulatívneho rizika – spätná transformácia $-2 \ln(\sin(\arcsin(\exp(-\frac{\Lambda(t)}{2}))))$

Softvérová implementácia charakteristík prežívania

 knižnica library (survival)

```
surv.obj <- survfit(Surv(cas, status)~1,
type="...", error="...", conf.type = "...")
```

Argumenty:

- **odhady funkcie prežívania** vypočítame ako
 - 1 $\hat{S}_{KM}(t)$: type="kaplan-meier" (default)
 - 2 $\hat{S}_B(t)$: type="fleming-harrington"
 - 3 $\hat{S}_{FHmodB}(t)$: type="fh2"
- **odhady rozptylu** ako
 - 1 $Var_G[\hat{S}_{KM}(t)]$: error="greenwood" (default)
 - 2 $Var_G[\hat{S}_B(t)]$: error="tsiatis"
- **typy intervalov spoľahlivosti (IS)** ako
 - 1 žiadny: conf.type="none"
 - 2 škála funkcie prežívania: conf.type="plain"
 - 3 škála kumulatívneho rizika: conf.type="log" (default)
 - 4 škála log. kumulatívneho rizika: conf.type="log-log"

Softvérová implementácia charakteristík prežívania

 knižnica library (survival)

Ďalšími argumentami sú:

- koeficient spoľahlivosti conf.int=0.95 (default)
- úprava spodnej hranice IS, kde argument
 - 1 conf.lower="usual" (nemodifikovaná dolná hranica IS)
 - 2 conf.lower="peto" (používa Petov efektívny rozsah súboru $n^{**}(t)$)
 - 3 conf.lower="modified" (používa Dorey-Korn modifikáciu)

Priemerný vek prežívania a jeho smerodajná odchýlka ako aj **medián a jeho smerodajná odchýlka** sa vypočítajú ako

- 1 `print(surv.obj, print.rmean=TRUE)` alebo
- 2 `print(surv.obj, rmean="individual")`

Na rozlíšenie **typu cenzúrovania** je dôležitý počet argumentov funkcie `Surv()`. Ak sú dva, t.j. `Surv(cas, status)`, ide o **pravý typ cenzúrovania**. Ak sú tri, t.j. `Surv(cas, cas1, status)`, potom ide o **intervalové cenzúrovanie**. Pomocným argumentom je `type="..."`, kde rozlišujeme

- 1 `type="right"` (pravý typ), `type="interval"` (intervalový typ cenzúrovania I. typu, kde interval $(-\infty, t_i)$ označujeme (NA, t_i))
- 2 `type="interval2"` (intervalový typ cenzúrovania II. typu; kde interval je typu (t_{1i}, t_{2i}) alebo interval (t_i, ∞) , ktorý označujeme (t_i, NA))

Dolnou hranicou intervalu môže byť aj 0 a hornou hranicou t_{max} .

Testy na porovnanie kriviek prežívania

Prehľad testov

Delenie testov na porovnanie kriviek prežívania

- **typ dát:** necenzúrované alebo cenzúrované
- **počet porovnávaných kriviek prežívania:** $k = 2$ alebo $k \geq 3$
- **typ pozorovaní:** nepárové alebo párové
- **typ alternatív:** všeobecná alebo zoradená
- **crossing efekt** (prekrižovanie sa kriviek prežívania): neexistuje alebo existuje
- **časový efekt liečby:** neexistuje alebo existuje

Výstupmi objektu `surv.obj` a `summary(surv.obj)` sú nasledovné:

- 1 rozsah – `n`
- 2 počet jedincov v riziku v jednotlivých časoch – `n.risk`
- 3 počet udalostí (zlyhaní) v jednotlivých časoch – `n.event`
- 4 počet cenzúr v jednotlivých časoch – `n.censor`
- 5 odhad funkcie prežívania v jednotlivých časoch – `surv`
- 6 odhad odmocniny z rozptylu funkcie prežívania v jednotlivých časoch – `std.err`
- 7 dolná hranica IS pre funkciu prežívania v jednotlivých časoch – `lower`
- 8 horná hranica IS pre funkciu prežívania v jednotlivých časoch – `upper`
- 9 časy, v ktorých nastalo
 - zlyhanie alebo cenzúra – `time` (pre `surv.obj`)
 - zlyhanie – `time` (pre `summary(surv.obj)`)

Testy na porovnanie kriviek prežívania

Prehľad testov

Neparametrické testy porovnania kriviek prežívania pre necenzurované dáta

- testy porovnania **dvoch** kriviek prežívania ($k = 2$)
 - Wilcoxonov test (W)
 - Mann-Whitney test (MW)
 - Siegel-Tukey test (ST)
- testy porovnania **viac** kriviek prežívania ($k \geq 3$)
 - Kruskal-Wallis test (KW)
 - Jonckheere test (J)
 - Cuzick test (C)
 - Le test (L)

Neparametrické testy porovnania kriviek prežívania pre cenzurované dáta

- testy porovnania **dvoch** kriviek prežívania ($k = 2$)
 - Gehan-Wilcoxon test, zovšeobecnený Wilcoxonov test (GW)
 - Cox-Mantel test, log-rank test (CM)
 - Tarone-Ware test (TW)
 - Peto-Peto test (PP)
- testy porovnania **viac** kriviek prežívania ($k \geq 3$)
 - Gehan-Breslow test, zovšeobecnený Wilcoxonov test, zovšeobecnený Kruskal-Wallis test (GB)
 - Cox-Mantel test, log-rank test (CM)
 - Mantel-Haenszel test, log-rank test (MH)
 - Peto-Peto test (PP)

Testované hypotézy

- nulová hypotéza $H_0 : S_1(t) = S_2(t) = S(t)$
 - alternatíva hypotéza $H_1 :$
 - $S_1(t) \neq S_2(t)$, pre $\forall t$
 - $S_1 \stackrel{st}{<} S_2$, čo je ekvivalentné s $S_1(t) < S_2(t)$, pre $\forall t$
 - $S_1 \stackrel{st}{>} S_2$, čo je ekvivalentné s $S_1(t) > S_2(t)$, pre $\forall t$
- $S(t)$ je funkcia prežívania
 $\stackrel{st}{<} a \stackrel{st}{>}$ stochasticky menší, resp. stochasticky väčší

Predpoklady

- X_1, \dots, X_{n_1} je náhodný výber (NV) z nejakého spojitého rozdelenia
- Y_1, \dots, Y_{n_2} je NV z rovnakého spojitého rozdelenia a je oproti prvému rozdeleniu posunutú o nejakú konštantu δ
- veličiny X_1, \dots, X_{n_1} a $Y_1 - \delta, \dots, Y_{n_2} - \delta$ majú rovnaké rozdelenie
- oba výbery sú nezávislé

Hypotézy

- $H_0 : \delta = 0$ ($S_1(t) = S_2(t)$, $\forall t$)
- $H_1 : \delta \neq 0$ ($S_1(t) \neq S_2(t)$, pre aspoň jedno t)

Označenia

- n_j je počet pozorovaní v j -tom NV, $j = 1, 2$
- $n_1 + n_2 = n$
- nech R_1, R_2, \dots, R_{n_1} sú poradia X_1, X_2, \dots, X_{n_1} prvého NV v rámci usporiadaného združeného NV
- ich realizácie r_1, r_2, \dots, r_{n_1} sú poradia realizácií X_1, X_2, \dots, X_{n_1}

Wilcoxonova štatistika

$$W_X = S_W = \sum_{i=1}^{n_1} R_i$$

Realizáciu S_W ozn. $w_X = s_W = \sum_{i=1}^{n_1} r_i$.

Stredná hodnota a rozptyl S_W :

$$E_0[S_W] = \frac{n_1(n+1)}{2}$$

$$\widehat{\text{Var}}_0[S_W] = \frac{n_1 n_2 (n+1)}{12}$$

Wilcoxonova testovacia štatistika

Ak $n_1, n_2 \geq 10$

$$Z_W = \frac{S_W - E_0[S_W]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}}_0[S_W]}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciu Z_W ozn. z_W .

Stredná hodnota a rozptyl S_W :

$$E_0[S_W] = \frac{n_1(n+1)}{2}$$

$$\widehat{\text{Var}}_0[S_W | \mathbf{t}] = \frac{n_1 n_2 (n+1)}{12} \left[1 - \frac{1}{n(n^2-1)} \sum_{j=1}^L t_j (t_j^2 - 1) \right]$$

Wilcoxonova testovacia štatistika

Ak $n_1, n_2 \geq 10$

$$\tilde{Z}_W = \frac{S_W - E_0[S_W]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}}_0[S_W] - \frac{n_1 n_2 \sum_j (t_j^3 - t_j)}{12(n_1+n_2)(n_1+n_2-1)}}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciu \tilde{Z}_W ozn. \tilde{z}_W .

Predpoklady

- X_1, \dots, X_{n_1} je NV z nejakého spojitého rozdelenia
- Y_1, \dots, Y_{n_2} je NV z rovnakého spojitého rozdelenia a je oproti prvému rozdeleniu posunutú o nejakú konštantu δ
- oba výbery sú nezávislé
- nech (X_i, Y_j) sú možné páry pozorovaní, pre ktoré môže nastať buď $X_i < Y_j$ alebo $X_i > Y_j$

Hypotézy

- $H_0 : \delta = 0$ ($S_1(t) = S_2(t), \forall t$)
- $H_1 : \delta > 0$ ($S_1(t) < S_2(t)$, pre aspoň jedno t)

Označenia

- n_j je počet pozorovaní v j -tom NV, $j = 1, 2$
- $n_1 + n_2 = n$

Mann-Whitneyho štatistika

$$S_{MW} = \sum_{i=1}^{n_1} \sum_{j=1}^{n_2} I(X_i > Y_j) = \#(X_i, Y_j), \text{ kde } X_i > Y_j$$

Realizáciu S_{MW} ozn. $s_{MW} = \sum_{i=1}^{n_1} \sum_{j=1}^{n_2} I(x_i > y_j)$.

Stredná hodnota a rozptyl S_{MW} :

$$E_0[S_{MW}] = \frac{n_1 n_2}{2}$$

$$\widehat{Var}_0[S_{MW}] = \widehat{Var}_0[S_W] = \frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 + 1)}{12}$$

Mann-Whitneyho testovacia štatistika

Ak $n_1, n_2 \geq 10$

$$Z_{MW} = \frac{S_{MW} - E_0[S_{MW}]}{\sqrt{\widehat{Var}_0[S_{MW}]}} \stackrel{D}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciu Z_{MW} ozn. z_{MW} .

Wilcoxonov a Mann-Whitneyho test

Example (nádor pľúc; cvič.)

Nech $t_{ij}, i = 1, \dots, n_j, j = 1, 2$ sú časy do zlyhania (úmrtia) od diagnostiky nádoru pľúc v mesiacoch, kde $j = 1$ predstavuje I. typ terapie a $j = 2$ zasa II. typ terapie (pozri tabuľku). Otestujte $H_0 : S_1(t) = S_2(t)$ oproti alternatíve $H_1 : S_1(t) \neq S_2(t)$ pomocou S_W a S_{MW} nesledovne (1) $S_W = W_Y$ a $S_W = W_X$, (2) $S_{MW} = U_Y$ a $S_{MW} = U_X$. Vždy presne naformulujte H_1 . Okomentujte výsledky.

t_{ij}	52	240	19	53	15	43	340	133	111	231	378	49
skup	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1	1

U_X vyjadruje počet dvojíc X_i, Y_j , kde platí $X_i < Y_j$

$$U_X = n_1 n_2 + \frac{n_1 (n_1 + 1)}{2} - W_X,$$

U_Y vyjadruje počet dvojíc X_i, Y_j , kde platí $X_i > Y_j$

$$U_Y = n_1 n_2 + \frac{n_2 (n_2 + 1)}{2} - W_Y$$

Wilcoxonov a Mann-Whitneyho test

```
casy.zlyh <- c(52,240,19,53,15,43,340,133,111,231,378,49)
skupina <- c(1,2,2,1,1,2,2,1,1,2,1,1)
n1 <- length(casy.zlyh[skupina == 1])
n2 <- length(casy.zlyh[skupina == 2])
n <- n1+n2
N <- c(n1,n2)
```

Wilcoxonov test

$t_{(j)}$	15	19	43	49	52	53	111	133	231	240	340	378
skup	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1	1
$r_i^{(1)}$	1	-	-	4	5	6	7	8	-	-	-	12
$r_i^{(2)}$	-	2	3	-	-	-	-	-	9	10	11	-

$$s_w = w_Y = \sum_{i=1}^5 r_i^{(2)} = 35$$

$$E_0[S_W] = \frac{5(7+5+1)}{2} = 32.5 \text{ a } \widehat{Var}_0[S_W] = \frac{7 \times 5(7+5+1)}{12} = 37.92$$

$$z_w = (35 - 32.5) / \sqrt{37.92} = 0.406 \text{ a p-hodnota} = 0.685$$

```
R <- rank(casy.zlyh)
```

```
Sw <- sum(R*(skupina == 2)) # 35 (Sw)
```

```
E.Sw <- n2*(n+1)/2 # 32.5 (E0[Sw])
```

```
Var.Sw <- n1*n2*(n+1)/12 # 37.91667 (Var0[Sw])
```

```
Zw <- (Sw-E.Sw)/sqrt(Var.Sw) # 0.405999 (Zw)
```

```
2*(1-pnorm(abs(Zw))) # 0.6847434
```


$$s_w = w_x = \sum_{i=1}^5 r_i^{(1)} = 43; E_0[S_w] = \frac{7(7+5+1)}{2} = 45.5;$$

$$\text{Var}_0[S_w] = \frac{7 \times 5(7+5+1)}{12} = 37.92;$$

$$z_w = (43 - 45.5) / \sqrt{37.92} = -0.406; \text{p-hodnota} = 0.685;$$

```
R <- rank(casy.zlyh)
```

```
Sw <- sum(R*(skupina == 1)) # 43 (S_w)
```

```
E.Sw <- n2*(n+1)/2 # 45.5 (E_0[S_w])
```

```
Var.Sw <- n1*n2*(n+1)/12 # 37.91667 (Var_0[S_w])
```

```
Zw <- (Sw-E.Sw)/sqrt(Var.Sw) # -0.405999 (z_w)
```

```
p.val <- 2*(1-pnorm(abs(Zw))) # 0.6847434
```

Mann-Whitneyho test

```
Smw <- n1*n2-sum(R*(skupina == 2))+n2*(n2+1)/2 # 15 (S_MW)
```

```
E.Smaw <- n1*n2/2 # 17.5 (E_0[S_MW])
```

```
Var.Smaw <- n1*n2*(n+1)/12 # 37.91667 (Var_0[S_MW])
```

```
Zmw <- (Smaw-E.Smaw)/sqrt(Var.Smaw) # -0.405999 (z_MW)
```

```
2*(1-pnorm(abs(Zmw))) # 0.6847434
```

```
Smw <- n1*n2-sum(R*(skupina == 1))+n1*(n1+1)/2 (S_MW)
```

```
Zmw <- (Smw-E.Smaw)/sqrt(Var.Smaw) # 0.405999 (z_MW)
```

```
p.val <- 2*(1-pnorm(abs(Zmw))) # 0.6847434
```


Example (Wilcoxonov vs Mann-Whitneyho test; DÚ)

Nech U_X vyjadruje počet dvojíc X_i, Y_j , kde platí $X_i < Y_j$, podobne U_Y vyjadruje počet dvojíc X_i, Y_j , kde platí $X_i > Y_j$. Dokážte, že

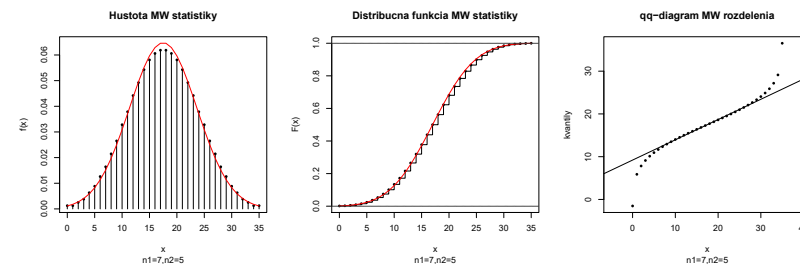
$$U_X = n_1 n_2 + \frac{n_1(n_1+1)}{2} - W_X, U_Y = n_1 n_2 + \frac{n_2(n_2+1)}{2} - W_Y.$$

Pozn.: Ekvivalentne sa dá ukázať, že $W_X = U_Y + \frac{n_1(n_1+1)}{2}$ (podobne pre W_Y a U_X) a dosadiť do vzorcov pre U_X a U_Y .

Example (asymptotická normalita S_{MW})

Pre $n_1 = 7$ a $n_2 = 5$ porovnaj v R asymptotické rozdelenie S_{MW} s jej exaktným rozdelením. Na výpočet asymptotickej hustoty použite funkciu `dnorm()` a na výpočet asymptotickej distribučnej funkcie použite funkcie `dnorm()` a `cumsum()`. Na výpočet exaktnej hustoty použite funkciu `dwilcox()` a na výpočet exaktnej distribučnej funkcie použite funkciu `pwilcox()`. Teoretické a exaktné rozdelenie superponujte v podobe (1) hustoty, (2) distribučnej funkcie a (3) qq-diagramu s qq-priamkou (na x-ovej osi bude sekvencia x od teoreticky možného $\min(S_{MW})$ po teoreticky možné $\max(S_{MW})$ a na y-ovej osi teoretické kvantily y vypočítané pomocou funkcie `qnorm()`; qq-priamka bude prechádzať bodmi $(\tilde{x}_{0.25}, \tilde{y}_{0.25})$ a $(\tilde{x}_{0.75}, \tilde{y}_{0.75})$.

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Obr.: Rozdelenie Mann-Whitneyho štatistiky S_{MW} ($n_1 = 7, n_2 = 5$)

Example (asymptotická normalita S_{MW})

Porovnaj v R asymptotické rozdelenie S_{MW} s jej exaktným rozdelením pre (1) $n_1 = 5$ a $n_2 = 50$, (2) $n_1 = 50$ a $n_2 = 50$, (3) $n_1 = 50$ a $n_2 = 100$ a (4) $n_1 = 100$ a $n_2 = 100$.

Predpoklady

- liečba nespôsobuje zmenu priemernej odpovede, ale výsledná odpoveď má menší rozptyl okolo strednej hodnoty
- X_1, \dots, X_{n_1} je NV z nejakého spojitého rozdelenia
- Y_1, \dots, Y_{n_2} je NV z nejakého spojitého rozdelenia
- oba výbery sú nezávislé

Hypotézy

- $H_0 : \text{Var}(S_1(t)) = \text{Var}(S_2(t)), \forall t$
- $H_1 : \text{Var}(S_1(t)) \neq \text{Var}(S_2(t)),$ pre aspoň jedno t

Podstata Siegel-Tukey testu je nasledovná

Algoritmus 1:

- poradie R_1 priradíme najmenšiemu pozorovaniu
- poradie R_2 priradíme najväčšiemu pozorovaniu
- poradie R_3 priradíme druhému najmenšiemu pozorovaniu
- poradie R_4 priradíme druhému najväčšiemu pozorovaniu
- atď.

Siegel-Tukey štatistika

$$S_{ST} = \sum_{i=1}^{n_1} R_i,$$

kde daná suma prislúcha súčtu poradí pre prvý NV. Realizáciu

$$S_{ST} \text{ ozn. } s_{ST} = \sum_{i=1}^{n_1} r_i.$$

Stredná hodnota a rozptyl S_{ST} (resp. S_{ST}^{alt}):

$$E_0 [S_{ST}] = E_0 [S_{ST}^{alt}] = \frac{n_1 (n_1 + n_2 + 1)}{2}$$

$$\widehat{\text{Var}}_0 [S_{ST}] = \widehat{\text{Var}}_0 [S_{ST}^{alt}] = \frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 + 1)}{12}$$

Siegel-Tukey testovacia štatistika

Ak $n_1, n_2 \geq 10$

$$Z_{ST} = Z_{ST}^{alt} = \frac{S_{ST} - E_0 [S_{ST}]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}}_0 [S_{ST}]}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciu $Z_{ST} = Z_{ST}^{alt}$ ozn. $z_{ST} = z_{ST}^{alt}$.

Podstata Leveneho alternatívy ST testu (Levene testu) je nasledovná:

- odchýlky $D_X = |X - \bar{X}|$ a $D_Y = |Y - \bar{Y}|$
- $D_{(1)} < D_{(2)} < \dots < D_{(n)}, n = n_1 + n_2$
- realizácie odchýlok $\{d_i = |x_i - \bar{x}|\}_{i=1}^{n_1}$ a $\{d_j = |y_j - \bar{y}|\}_{j=1}^{n_2}$
- $d_{(1)} < d_{(2)} < \dots < d_{(n)}$

Levene štatistika

$$S_L = S_{ST}^{alt} = \sum_{i=1}^{n_1} R_{diff.(i)},$$

kde $R_{diff.(i)}$ predstavujú poradia odchýlok od priemeru pre prvý NV. Realizáciu S_{ST}^{alt} ozn. s_{ST}^{alt} .

Stredná hodnota a rozptyl S_{ST}^{alt} :

$$E_0[S_{ST}] = E_0[S_{ST}^{alt}] = \frac{n_1(n_1 + n_2 + 1)}{2}$$

$$\widehat{Var}_0[S_{ST}] = \widehat{Var}_0[S_{ST}^{alt}] = \frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 + 1)}{12}$$

Levene testovacia štatistika

Ak $n_1, n_2 \geq 10$

$$Z_L = Z_{ST}^{alt} = \frac{S_{ST}^{alt} - E_0[S_{ST}^{alt}]}{\sqrt{\widehat{Var}_0[S_{ST}^{alt}]}} \stackrel{D}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciu $Z_L = Z_{ST}^{alt}$ ozn. $z_L = z_{ST}^{alt}$.

Example (nádor pľúc pokrač., cvič.)

Nech $t_{ij}, i = 1, \dots, n_j, j = 1, 2$ sú časy do zlyhania (úmrtia) od diagnostiky nádoru pľúc v mesiacoch, kde $j = 1$ predstavuje I. typ terapie a $j = 2$ zasa II. typ terapie (pozri tabuľku). Otestujte v \mathbb{R} $H_0 : Var[S_1(t)] = Var[S_2(t)]$ oproti alternatíve $H_1 : Var[S_1(t)] \neq Var[S_2(t)]$ pomocou S_{ST} a S_{ST}^{alt} . Okomentujte výsledky.

t_{ij}	52	240	19	53	15	43	340	133	111	231	378	49
skup	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1	1
$R_i^{(1)}$	9	-	-	11	1	-	-	10	12	-	2	7
$R_i^{(2)}$	-	6	3	-	-	5	4	-	-	8	-	-

Siegel-Tukey test

$$S_{ST} = \sum_{i=1}^5 r_i^{(2)} = 26$$

$$E_0[S_{ST}] = \frac{5(7+5+1)}{2}; \quad Var_0[S_{ST}] = \frac{7 \times 5(7+5+1)}{12}$$

$$Z_{ST} = (26 - 32.5) / 6.157651 = -3.167 \text{ a p-hodnota} = 0.291$$

```

casy.zlyh.1 <- casy.zlyh
Rst <- rep(0,n)
for(i in 1:n) {
  if(i%%2==1) Rst <- Rst+(min(casy.zlyh.1[casy.zlyh.1>0]) ==
  casy.zlyh.1)*i
  else Rst <- Rst+(max(casy.zlyh.1[casy.zlyh.1>0]) ==casy.zlyh.1)*i
  casy.zlyh.1 <- casy.zlyh.1*(Rst==0)
}
Rst # 9 6 3 11 1 5 4 10 12 8 2 7
Sst <- sum(Rst*(skupina==2)) # 26 (SST)
E.Sst <- n2*(n+1)/2 # 32.5 (E0[SST])
Var.Sst <- n1*n2*(n+1)/12 # 37.91667 (Var0[SST])
Zst <- (Sst-E.Sst)/sqrt(Var.Sst) # -1.055597 (ZST)
p.val <- 2*(1-pnorm(abs(Zst))) # 0.2911522
Sst <- sum(Rst*(skupina==1)) # 52 (SST)
E.Sst <- n1*(n+1)/2 # 32.5 (E0[SST])
Zst <- (Sst-E.Sst)/sqrt(Var.Sst) # 1.055597 (ZST)
p.val <- 2*(1-pnorm(abs(Zst))) # 0.2911522
    
```

Levene test

```

priemer.1 <- mean(casy.zlyh[skupina == 1])
priemer.2 <- mean(casy.zlyh[skupina == 2])
casy.zlyh.2 <- casy.zlyh
for(i in 1:n) {
  if(skupina[i]==0) casy.zlyh.2[i] <- abs(casy.zlyh[i] -
  priemer.1)
  else casy.zlyh.2[i] <- abs(casy.zlyh[i] - priemer.2)
}
Rl <- rank(casy.zlyh.2) # 5 7 10 4 8 9 11 2 1 3 12 6
Sl <- sum(Rl*(skupina==2)) # 40 (SSTalt)
E.Sl <- n2*(n+1)/2 # 32.5 (E0[SSTalt])
Zsl <- (Sl-E.Sl)/sqrt(Var.Sw) # 1.217997 (ZSTalt)
p.val <- 2*(1-pnorm(abs(Zsl))) # 0.2232251
Sl <- sum(Rl*(skupina==1)) # 38 (SSTalt)
E.Sl <- n1*(n+1)/2 # 45.5 (E0[SSTalt])
Zsl <- (Sl-E.Sl)/sqrt(Var.Sw) # -1.217997 (ZSTalt)
p.val <- 2*(1-pnorm(abs(Zsl))) # 0.2232251
    
```


Example (Siegel-Tukey test a Levene test)

Naprogramujte v \mathbb{R} test $H_0 : \text{Var}[S_1(t)] = \text{Var}[S_2(t)]$ oproti alternatíve $H_1 : \text{Var}[S_1(t)] \neq \text{Var}[S_2(t)]$ pomocou S_{ST} a S_{ST}^{alt} použitím algoritmu 2. Okomentujte výsledky.

Algoritmus 2:

- poradie R_1 priradíme najmenšiemu pozorovaniu
- poradia R_2 a R_3 priradíme dvom najväčším pozorovaniam
- poradia R_4 a R_5 priradíme druhému a tretiemu najmenšiemu pozorovaniu
- atď.

Testované hypotézy

- nulová hypotéza $H_0 : S_i(t) = S_j(t) = S(t)$
- alternatíva hypotéza H_1 :
 - $S_i(t) \neq S_j(t)$ pre aspoň jedno i, j (KW test)
 - $S_i \stackrel{st}{<} S_j$ (čo je ekv. s $S_i(t) < S_j(t)$, pre $\forall t$; J,C,L testy)
 - $S_i \stackrel{st}{>} S_j$ (čo je ekv. s $S_i(t) > S_j(t)$, pre $\forall t$; J,C,L testy)

$i < j, i, j = 1, 2, \dots, k$

k je počet porovnávaných kriviek prežívania

$S(t)$ je funkcia prežívania

$\stackrel{st}{<}$ a $\stackrel{st}{>}$ stochasticky menší, resp. stochasticky väčší

Označenia

- X_{j1}, \dots, X_{jn_j} je j -ty NV, $i = 1, 2, \dots, n_j; j = 1, 2, \dots, k$
- R_{ji} poradia X_{ji} v združenom výbere

Ďalšie označenia

- $n = \sum_{j=1}^k n_j$, n_j je počet pozorovaní v j -tom NV
- $S_j = \sum_{i=1}^{n_j} R_{ji}$, $S = \sum_{j=1}^k R_j$, $\bar{S}_j = S_j/n_j$,
 $\bar{S} = S/n = (n+1)/2$

Kruskall-Wallisova testovacia štatistika

$$\begin{aligned} U_{KW} &= \frac{12}{n(n+1)} \sum_{j=1}^k n_j \left(\frac{S_j}{n_j} - \frac{n+1}{2} \right)^2 \\ &= \frac{12}{n(n+1)} \sum_{j=1}^k \frac{S_j^2}{n_j} - 3(n+1) \\ &= \frac{1}{\widehat{\text{Var}}[R]} \left(\sum_{j=1}^k \frac{S_j^2}{n_j} - \frac{n(n+1)^2}{4} \right) \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{k-1}^2 \end{aligned}$$

Realizáciou U_{KW} je $u_{KW} = \frac{12}{n(n+1)} \sum_{j=1}^k n_j \left(\frac{s_j}{n_j} - \frac{n+1}{2} \right)^2$.

Rozptyl poradí R :

$$\begin{aligned} \widehat{\text{Var}}[R] &= \frac{1}{n-1} \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} \left(S_{ji} - \frac{n+1}{2} \right)^2 \\ \widehat{\text{Var}}[R|t] &= \frac{1}{n-1} \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} \left(S_{j|t} - \frac{n+1}{2} \right)^2 \\ &= \frac{n(n+1)}{12} \left[1 - \frac{1}{n(n^2-1)} \sum_{j=1}^k t_j (t_j^2 - 1) \right] \end{aligned}$$

Kruskall-Wallisova testovacia štatistika

$$\tilde{U}_{KW} = \frac{1}{\widehat{\text{Var}}[R|t]} \sum_{j=1}^k n_j \left(\frac{S_j}{n_j} - \frac{n+1}{2} \right)^2 \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{k-1}^2$$

Realizáciou \tilde{U}_{KW} je \tilde{u}_{KW} .

Označenia

- $i < j$, teda $i = 1, 2, \dots, k-1; j = 1+i, \dots, k$, ďalej $\alpha_i = 1, 2, \dots, n_i, \alpha_j = 1, 2, \dots, n_j$
- nech S_{MW}^{ij} je Mann-Whitney štatistika porovnávajúca i -ty a j -ty výber

$$S_{MW}^{ij} = \#(X_{i\alpha_i}, X_{j\alpha_j}), \text{ kde } X_{i\alpha_i} < X_{j\alpha_j}$$

Jonckheere štatistika

$$S_J = \sum_{i < j} S_{MW}^{ij} = \sum_{i=1}^{k-1} \sum_{j=1+i}^k S_{MW}^{ij}$$

Realizáciami štatistík S_{MW}^{ij} a S_J sú s_{MW}^{ij} a s_J .

Stredná hodnota a rozptyl S_J :

$$E_0[S_J] = \frac{n^2 - \sum n_i^2}{4}$$

$$\widehat{\text{Var}_0[S_J]} = \frac{n^2(2n+3) - \sum n_i^2(2n_i+3)}{72}$$

Jonckheereho testovacia štatistika

$$Z_J = \frac{S_J - E_0[S_J]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}_0[S_J]}}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciu Z_J ozn. z_J .

Alternatívna podoba Jonckheereho štatistiky

$$S_J^{alt} = 2 \sum_{i=1}^{k-1} \sum_{j=1+i}^k S_{MW}^{ij} - \sum_{i=1}^{k-1} \sum_{j=1+i}^k n_i n_j,$$

kde $\sum_{i=1}^{k-1} \sum_{j=1+i}^k n_i n_j = \max_{\forall S_J} S_J$

Stredná hodnota a rozptyl S_J^{alt} :

$$E[S_J^{alt}] = 0, \widehat{\text{Var}_0[S_J^{alt}]} = \frac{n^2(2n+3) - \sum n_i^2(2n_i+3)}{18}$$

Alternatívna podoba Jonckheereho testovacej štatistiky

$$Z_J^{alt} = \frac{S_J^{alt} - E_0[S_J^{alt}]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}_0[S_J^{alt}]}}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciami S_J^{alt} a Z_J^{alt} sú s_J^{alt} a z_J^{alt} .

Označenia

- nech $(X_1, Y_1)^T, \dots, (X_n, Y_n)^T$ NV z dvojrozmerného rozdelenia
- dvojicu s indexami i a j , (X_i, Y_i) a (X_j, Y_j) , nazveme
 - **konkordantná** (usporiadaná) pokiaľ platí $X_i < X_j \wedge Y_i < Y_j$ alebo $X_i > X_j \wedge Y_i > Y_j$
 - **diskordantná** (neusporiadaná) pokiaľ platí $X_i < X_j \wedge Y_i > Y_j$ alebo $X_i > X_j \wedge Y_i < Y_j$
 - ak platí $Y_i = Y_j$ alebo $Y_i = Y_j$, nejde ani o konkordantný ani o diskordantný vzťah
- $C + D \leq n(n-1)$, C je počet konkordantných dvojíc, D počet diskordantných dvojíc
- $\tilde{\tau} = \frac{C-D}{n(n-1)}$

Kendallov korelačný koeficient

$$\tau = \frac{1}{n(n-1)} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \text{sign}(X_i - X_j) \text{sign}(Y_i - Y_j),$$

čo je identické s

$$\tilde{\tau} = \frac{2}{n(n-1)} \sum_{i=1}^{n-1} \sum_{j=i+1}^n \text{sign}(X_i - X_j) \text{sign}(Y_i - Y_j),$$

kde

$$\text{sign}(X_i - X_j) = \begin{cases} 1, & \text{ak } X_i > X_j \\ -1, & \text{ak } X_i < X_j \\ 0, & \text{ak } X_i = X_j \end{cases}$$

$$\text{sign}(Y_i - Y_j) = \begin{cases} 1, & \text{ak } Y_i > Y_j \\ -1, & \text{ak } Y_i < Y_j \\ 0, & \text{ak } Y_i = Y_j \end{cases}$$

Vzťah Kendallovho a Pearsonovho korelačného koeficientu

Ak $(X, Y) \sim N_2(\mu, \Sigma)$ a $\rho_{X,Y}$, potom $\tau = \frac{2}{\pi} \arcsin(\rho_{X,Y})$, kde $\arcsin(\cdot)$ nadobúda hodnoty z $\langle -\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2} \rangle$

Vzťah Kendallovho korelačného koeficientu a Jonckheere štatistiky

$$\tau = \frac{S_j^{alt}}{\sum_{i=1}^{k-1} \sum_{j=1+i}^k n_i n_j}, \tau \in \langle -1, 1 \rangle,$$

kde τ nazývame **zovšeobecnený Kendallov korelačný koeficient**

Alternatíva Kendallovho korelačného koeficientu

- nech R_1, \dots, R_n sú poradia X_1, \dots, X_n
- nech Q_1, \dots, Q_n sú poradia Y_1, \dots, Y_n

Potom platí

$$\tau = \frac{1}{n(n-1)} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \text{sign}(R_i - R_j) \text{sign}(Q_i - Q_j)$$

to je identické s

$$\tilde{\tau} = \frac{2}{n(n-1)} \sum_{i=1}^{n-1} \sum_{j=i+1}^n \text{sign}(R_i - R_j) \text{sign}(Q_i - Q_j)$$

Platí

$$\tilde{\tau} \in \langle -1, 1 \rangle, E_0[\tilde{\tau}] = 0, \widehat{\text{Var}}_0[\tilde{\tau}] = \frac{2(2n+5)}{9n(n-1)}$$

a

$$Z_{\tilde{\tau}} = \frac{\tilde{\tau} - E_0[\tilde{\tau}]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}}_0[\tilde{\tau}]}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Example (WBC; predn.)

Majme pacientov s akútnou myeloidnou leukémiou (AML) a v rámci nich skupinu AG-pozitívnych (výskyt určitých špecifických indikátorov choroby v kostnej dreni). Pre chorobu je charakteristické, že s počtom bielych krviniek (white blood cells counts, WBC) vzrastá závažnosť choroby. Nech $t_i, i = 1, 2, \dots, 17$ sú časy do zlyhania v týždňoch prislúchajúce zoradeným WBC (pozri tab.). Vypočítajte τ pomocou počtu konkordantných a diskordantných párov. Otestujte nezávislosť medzi počtom bielych krviniek a časmi do zlyhania na hladine významnosti $\alpha = 0.05$.

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Kendallov korelačný koeficient

WBC	t_i	c_{ji}	d_{ji}
750	156	0	16
2300	65	5	9
2600	134	1	13
4300	100	3	10
5400	39	5	7
6000	16	7	4
7000	143	0	10
9400	56	3	6
10000	121	0	8
10500	108	0	7
17000	4	4	2
32000	26	1	4
35000	22	1	3
52000	5	1	2
100000	1	1	0
100000	1	1	0
100000	65	0	0

$c_{ji} = \#(\uparrow t_i, \uparrow WBC_i)$ pod i

$$c = \sum c_{ji} = 33$$

$d_{ji} = \#(\downarrow t_i, \uparrow WBC_i)$ pod i

$$d = \sum d_{ji} = 101$$

$$\frac{n(n-1)}{2} = \frac{17 \times 16}{2}$$

$$\hat{\tau} = \frac{c-d}{\frac{n(n-1)}{2}} = -0.5$$

$$\widehat{\text{Var}}[\hat{\tau}] = \frac{2(2 \times 17 + 5)}{9 \times 17(17-1)} = 0.032$$

$$z_{\hat{\tau}} = -0.5 / \sqrt{0.032} = -2.801$$

p-hodnota=0.005

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Cuzick test

Označenia

- nech R_{ji} je poradie X_{ji} v združenom NV
- nech s_{ji} je skóre prislúchajúce NV, do ktorého X_{ji} patrí
- $n = \sum_{j=1}^k n_j$

Cuzickova štatistika

$$S_C = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} s_{ji} R_{ji},$$

Realizácia S_C je $s_C = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} s_{ji} r_{ji}$.

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Cuzick test

Stredná hodnota

$$E_0[S_C] = \left(\sum_{i=1}^n i \right) E[Z] = \frac{1}{2} n(n+1) E[Z],$$

kde $E[Z] = \sum_{j=1}^k z_j p_j$, k je počet skupín, $z_{ij} = z_j = j$, $p_j = n_j/n$

Rozptyl

$$\widehat{\text{Var}}[S_C] = \left[\frac{n^2(n+1)}{12} \right] \text{Var}[Z],$$

kde $\text{Var}[Z] = \sum_{j=1}^k z_j^2 p_j - (E[Z])^2$

Cuzickova testovacia štatistika

$$Z_C = \frac{S_C - E_0[S_C]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}}_0[S_C]}} \stackrel{D}{\sim} N(0, 1)$$

Realizácia Z_C je z_C .

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Cuzick test

Ak máme v pozorovaniach zhody, potom **Cuzickova testovacia štatistika**

$$\tilde{Z}_C = \frac{S_C - E_0[S_C]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}}_0[S_C] - \frac{1}{n(n^2-1)} \sum_j t_j (t_j^2 - 1)}} \stackrel{D}{\sim} N(0, 1)$$

$\text{Var}_0[S_C | \mathbf{t}] = \text{Var}_0[S_{KW} | \mathbf{t}]$

Realizácia \tilde{Z}_C je \tilde{z}_C .

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Spearmanov korelačný koeficient

Označenia

- nech $(X_1, Y_1)^T, \dots, (X_n, Y_n)^T$ je výber z dvojrozmerného rozdelenia
- nech R_1, \dots, R_n sú poradia X_1, \dots, X_n
- nech Q_1, \dots, Q_n sú poradia Y_1, \dots, Y_n

Spearmanova štatistika

$$S_N = \sum_{i=1}^n R_i Q_i$$

Realizáciu S_N ozn. $s_N = \sum_{i=1}^n r_i q_i$.

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Spearmanov korelačný koeficient

Vzťah Spearmanovho R_S a Cuzickovej štatistiky S_C :
Cuzickova štatistika S_C je rovná Spearmanovej štatistike S_N ,
kde jedna premenná predstavuje zoradenú (ordinálnu)
premennú a druhá spojité premennú.

Example (pokrač. WBC)

Vypočítajte Spearmanov korelačný koeficient r_S . Otestujte
nezávislosť medzi počtom bielych krviniek a časmi do zlyhania
pomocou Z_S na hladine významnosti $\alpha = 0.05$.

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Spearmanov korelačný koeficient

Stredná hodnota

$$E_0 [S_N] = n \left(\frac{n+1}{2} \right)^2$$

Rozptyl

$$\widehat{\text{Var}}_0 [S_N] = \frac{1}{n-1} \left(\frac{n(n^2-1)}{12} \right)^2$$

Spearmanova testovacia štatistika

$$Z_S = \frac{S_N - E_0 [S_N]}{\sqrt{\widehat{\text{Var}}_0 [S_N]}} \stackrel{D}{\sim} N(0, 1), \text{ čo je ekv. } \sqrt{n-1} R_S \stackrel{D}{\sim} N(0, 1),$$

kde $R_S = \frac{1}{\sqrt{(n-1)\widehat{\text{Var}}_0 [S_N]}} (S_N - E_0 [S_N])$, $E_0 [R_S] = 0$,

$$\text{Var}_0 [R_S] = \frac{1}{n-1}$$

Realizácie R_S a Z_S ozn. r_S a z_S .

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Le test

Označenia

- n_j je rozsah j -teho NV
- $L_j = \sum_{i < j} n_i = \#$ pozorovaní vo všetkých výberoch naľavo od j -teho výberu, $L_1 = 0$
- $M_j = \sum_{i > j} n_i = \#$ pozorovaní vo všetkých výberoch napravo od j -teho výberu, $M_k = 0$
- $L_j - M_j \in \langle -n, n \rangle$
- \bar{R}_j je priemerné poradie pre j -ty výber

Le štatistika

$$S_L = \sum_{j=1}^k n_j (L_j - M_j) \bar{R}_j$$

Realizáciu S_L ozn. $s_L = \sum_{j=1}^k n_j (l_j - m_j) \bar{r}_j$.

Stredná hodnota

$$E_0[S_L] = 0$$

Rozptyl

$$\widehat{Var}_0[S_L] = \frac{n(n+1)}{12} \sum_{j=1}^k n_j (L_j - M_j)^2$$

Le testovacia štatistika

$$Z_L = \frac{S_L - E_0[S_L]}{\sqrt{\widehat{Var}_0[S_L]}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Realizáciu Z_L ozn. z_L .

Example (nádor pľúc pokrač.)

Nech $t_{ij}, i = 1, \dots, n_j, j = 1, 2$ sú časy do zlyhania (úmrtia) od diagnostiky nádoru pľúc v mesiacoch, kde $j = 1$ predstavuje I. typ terapie a $j = 2$ zasa II. typ terapie (pozri tabuľku). Otestujte $H_0 : S_1(t) = S_2(t)$, alternatíva $H_1 : S_1(t) \neq S_2(t)$. Použite (1) S_{KW} , (2) S_J , (3) S_C a (4) S_L . Vždy presne naformulujte H_1 . Prečo nemôžeme testovať odkolon od trendu? Aký je vzťah medzi týmito testovacími štatistikami a testovacími štatistikami S_W a S_{MW} pre dva výbery?

t_{ij}	52	240	19	53	15	43	340	133	111	231	378	49
skup	1	2	2	1	1	2	2	1	1	2	1	1

Testovacia štatistika odklonu od trendu

$$S_{KW} - \frac{S_L^2}{\widehat{Var}[S_L]} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{k-2}^2$$

Všeobecný tvar štatistiky

$$S_A = \sum_{j=1}^k n_j s_j R_j,$$

kde n_j sú rozsahy jednotlivých NV, s_j skóre prislúchajúce jednotlivým NV a R_j sú priemerné charakteristiky polohy prislúchajúce jednotlivým NV

Potom

$$Z_A = \frac{(S_A - E_0[S_A])^2}{\widehat{Var}_0[S_A]} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_1^2$$

Realizáciu Z_A ozn. z_A .

Rozdeľme AG-pozitívnych pacientov do troch skupín nasledovne

- Skupina 1: $WBC \geq 100000, n_1 = 3, (1, 1, 65)$
- Skupina 2: $WBC \in (10000, 100000), n_2 = 6, (108, 121, 4, 26, 22, 5),$
- Skupina 3: $WBC < 10000, n_3 = 8, (65, 156, 100, 134, 16, 39, 143, 56)$

sk.1	1	1	-	-	-	-	-	-
sk.2	-	-	4	5	-	22	26	-
sk.3	-	-	-	-	16	-	-	39
poradie	1.5	1.5	3	4	5	6	7	8
sk.1	-	65	-	-	-	-	-	-
sk.2	-	-	-	108	121	-	-	-
sk.3	56	65	100	-	-	134	143	156
poradie	9	10.5	12	13	14	15	16	17

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Príklad

$$\bar{R}_1 = 4.50, \bar{R}_2 = 7.833, \bar{R}_3 = 11.5625$$

$$S_{KW} = \frac{12}{n(n+1)} \sum_{j=1}^k \frac{R_j^2}{n_j} - 3(n+1) =$$

$$\frac{12}{17 \times 18} [3 \times 4.5^2 + 6 \times 7.833^2 + 8 \times 11.5625^2] - 3 \times 18 =$$

$$4.762662, \text{ p-hodnota} = 0.0924$$

$$S_L = \sum_{j=1}^3 n_j (L_j - M_j) \bar{R}_j =$$

$$3 \times (0 - 14) \times 4.5 + 6 \times (3 - 8) \times 7.833 + 8 \times (9 - 0) \times 11.5625 = 408.5$$

$$\widehat{\text{Var}}[S_L] = \frac{n(n+1)}{12} \sum_{j=1}^k n_j (L_j - M_j)^2 =$$

$$\frac{17(17+1)}{12} [3 \times (0 - 14)^2 + 6 \times (3 - 8)^2 + 8 \times (9 - 0)^2] = 187.9973^2$$

$$Z_L = 408.5 / 187.9973 = 2.172903, \text{ p-hodnota} = 0.0298$$

$$S_{KW} - (Z_L)^2 = 4.762662 - 2.172903^2 = 0.0412, \\ \text{p-hodnota} = 0.8392$$

113/149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Cenzúrované dáta–prehľad

Harrington a Fleming (1982) trieda váh $w(t) = \hat{S}^\rho(t), \rho \geq 0$

1 $\rho = 0$, a teda $w(t) = \hat{S}^0(t) = 1$ (**Cox-Mantel test** alebo **log-rank test**; Cox, 1972; Mantel, 1966)

2 $\rho = 1$, a teda $w(t) = \hat{S}^1(t) = \hat{S}(t)$ (**Gehan-Wilcoxon test** alebo **Peto-Peto-Wilcoxon test**, Gehan, 1965; Peto a Peto, 1972)

115/149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Cenzúrované dáta–prehľad

Tarone a Ware (1977) trieda váh (Cochran, 1954; Mantel a Haenszel, 1959; Armitage, 1966)

- 1 konštantný rozdiel v **logitovej** škále $f(p) = \ln \frac{p}{1-p}$, potom váhy $w(t) = 1$
- 2 konštantný rozdiel v **aritmetickej** škále: $f(p) = p$, potom váhy $w(t) = (1/\bar{Y}(t) \times (1 - 1/\bar{Y}(t)))^{-1} = \bar{Y}^2(t)/(\bar{Y}(t) - 1) \approx \bar{Y}(t)$
- 3 konštantný rozdiel v **arcsin** škále: $f(p) = \arcsin \sqrt{p}$, potom sú váhy rovné $w(t) = \frac{\bar{Y}(t)}{\sqrt{\bar{Y}(t)-1}} \approx \sqrt{\bar{Y}(t)}$, kde $p_t = 1/\bar{Y}(t)$ a $\bar{Y}(t)$ počet osôb v riziku v združenom výbere v čase t

Vo všeobecnosti môžeme váhy zapísať ako $w(t) = g(\bar{Y}(t)/n)$

114/149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Cenzúrované dáta–prehľad

Formálna formulácia

Testovacia štatistika na porovnanie dvoch kriviek prežívania

$$T(w, t) = \sum_{j=0}^L w_j \left(d_{1j} - d_j \frac{n_{1j}}{n_k} \right), L = l \leq n$$

potom

- **stredná hodnota** $E_0[T(w, t)] = 0$
- **rozptyl**

$$\text{Var}_0[\widehat{T}(w, t)] = \sum_{j=0}^L w_j^2 \frac{n_{1j}}{n_j} \left(1 - \frac{n_{1j}}{n_j} \right) \frac{d_j(n_j - d_j)}{n_j - 1}$$

116/149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch a viac kriviek prežívania

Kontingenčné tabuľky

KT 2×2 (označenia typické v epidemiológii – vľavo, označenia typické v analýze prežívania – vpravo)

	y_1	y_2	\sum		y_1	y_2	\sum
x_1	a	b	$n_{1\cdot}$	x_1	d_1	d_2	d
x_2	c	d	$n_{2\cdot}$	x_2	a_1	a_2	a
\sum	$n_{\cdot 1}$	$n_{\cdot 2}$	n	\sum	n_1	n_2	n

početnosti $n_{j\cdot}, n_{\cdot j}, j = 1, 2$ sa nazývajú marginálne početnosti a sú v tomto prípade fixované

χ^2 test nezávislosti (alebo homogenity) pre KT 2×2

$$\chi^2 = \left(\frac{d_1 - E_0[D]}{\sqrt{\widehat{Var}_0[D]}} \right)^2 \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{df}^2, df = 1,$$

kde d_1 je početnosť v prvej bunke KT.

117 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch a viac kriviek prežívania

Kontingenčné tabuľky

$x \setminus y$	y_1	y_2	\sum	$x \setminus y$	y_1	y_2	\sum
x_1	p_{11}	p_{12}	$p_{1\cdot}$	x_1	n_{11}	n_{12}	$n_{1\cdot}$
x_2	p_{21}	p_{22}	$p_{2\cdot}$	x_2	n_{21}	n_{22}	$n_{2\cdot}$
\sum	$p_{\cdot 1}$	$p_{\cdot 2}$	1	\sum	$n_{\cdot 1}$	$n_{\cdot 2}$	n

- predpoklad **binomického/multinomického rozdelenia** – fixované riadkové marginálne početnosti
- predpoklad **Poissonovho rozdelenia** – žiadne marginálne početnosti fixované
- predpoklad **hypergeometrického rozdelenia** – fixované všetky marginálne početnosti

Testované efekty

- rozdiel pravdepodobností $p_{11} - p_{12}$
- pomer rizík RR = $\frac{n_{11}/n_{1\cdot}}{n_{21}/n_{2\cdot}} = \frac{p_{11}}{p_{21}}$
- pomer šancí OR = $\frac{p_{11}/p_{12}}{p_{21}/p_{22}} = \frac{n_{11}/n_{12}}{n_{21}/n_{22}}$

118 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch a viac kriviek prežívania

Kontingenčné tabuľky

Kombinovanie L ($L = I$) jednoduchých KT (Gart, 1970; Cox, 1972) v L časoch zlyhania do **mnohorozmernej (L -rozmernej)**

KT

- pre **dvojvýberový prípad** je KT $(2 \times 2) \times L$
- pre **k -rozmerný prípad** je KT $(2 \times k) \times L$

Použitý χ^2 test porovnania nezávislých kriviek prežívania bude potom formálne identický s **Birch-Armitage štatistikou asociácie týchto KT** (Mantel, 1966; Birch, 1965; Armitage, 1966)

χ^2 test pre kombináciu L KT $2 \times k$ (Mantel a Haenszel, 1959)

$$\chi^2 = \left(\frac{\sum_{i=1}^L (d_{1i} - E_0[D_i])}{\sqrt{\sum_{i=1}^L \widehat{Var}_0[D_i]}} \right)^2 \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{df}^2, df = k - 1$$

119 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Prehľad testov

Pre každé $t_i, 1 \leq i \leq I$, môžeme dáta zapísať do KT 2×2

výber/status	1	2	spolu v t_i
zlyhanie v t_i	d_{1i}	d_{2i}	d_i
nažive v t_i	a_{1i}	a_{2i}	a_i
spolu v t_i	n_{1i}	n_{2i}	n_i

- $n_{1i} = \#$ subjektov v prvom NV, ktorí boli v riziku tesne pred časom t_i , $n_{2i} = \#$ subjektov v druhom NV, ktorí boli v riziku tesne pred časom t_i , $n_i = n_{1i} + n_{2i}$
- $d_{1i} = \#$ zlyhaní z prvého NV, $d_{2i} = \#$ zlyhaní z druhého NV, $d_i = d_{1i} + d_{2i}$
- $a_i = n_i - d_i = a_{1i} + a_{2i} = \#$ subjektov, ktorí ostali nažive v čase t_i
- $\#$ zlyhaní do času t_i vrátane $d = \sum_{j:t_j \leq t_i} d_j$

120 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testované hypotézy

$$H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t), H_1 : \lambda_1(t) = \theta \lambda_2(t),$$

$$H_0 : S_1(t) = S_2(t), H_1 : S_1(t) = [S_2(t)]^\theta$$

kde

- $\lambda(t)$ je riziko v čase t
- θ neznáma konštanta proporcionality rizík

Ak $\theta < 1$, liečba 1 je efektívnejšia ako liečba 2, naopak v prípade $\theta > 1$

Za platnosti H_0

- **očakávaná (stredná) hodnota** $E_0[d_{1i}] = n_{1i} \frac{d_i}{n_i}$
- **rozptyl**

$$\widehat{Var}_0[d_{1i}] = \left[n_{1i} \frac{d_i}{n_i} \left(1 - \frac{d_i}{n_i} \right) \right] \left(\frac{n_i - n_{1i}}{n_i - 1} \right) = \frac{n_{1i} n_{2i} a_i d_i}{n_i^2 (n_i - 1)}$$

Informáciu o KT v čase $t_{(i)}$ nám dá nasledovný vzťah

$$\chi_i^2 = \frac{[d_{1i} - E_0[d_{1i}]]^2}{\widehat{Var}_0[d_{1i}]} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{df}^2, df = 1$$

- marginálne početnosti v tab., n_{1i} , n_{2i} a d_i sú náhodné premenné závislé iba na minulosti pred časom t_i
- Mantel a Haenzel (1959): **rozdelenie pozorovaní (realizácií) v bunkách KT podmienené pozorovanými marginálnymi početnosťami** (d_i, a_i, n_{1i}, n_{2i}) za platnosti H_0
- to implikuje **rozdelenie iba jednej bunky**, d_{1i} , pretože ostatné početnosti sú ľahko odvoditeľné od marginálnych
- za platnosti nulovej hypotézy, H_0 , **rozdelenie d_{1i} je hypergeometrické**, teda

$$\Pr(d_{1i} | d_i, a_i, n_{1i}, n_{2i}) = \frac{\binom{n_{1i}}{d_{1i}} \binom{n_{2i}}{d_i - d_{1i}}}{\binom{n_i}{d_i}}$$

- v tejto forme H_0 o rovnosti kriviek prežívania implikuje **nezávislosť výberu a statusu (nažive alebo zlyhanie)**

Pre všetky tabuľky ($i = 1, 2, \dots, l$) píšeme

$$U = \sum_{i=1}^l (d_{1i} - E_0[d_{1i}]),$$

$$E_0[U] = 0, \widehat{Var}_0[U] = \sum_{i=1}^l \widehat{Var}_0[d_{1i}] = \sum_{i=1}^l \frac{n_{1i} n_{2i} a_i d_i}{n_i^2 (n_i - 1)}$$

Ak máme fixované d_i, n_{1i}, n_{2i} , potom platí (Mantel a Haenzel, 1959)

$$Q = \frac{[\sum_{i=1}^l (d_{1i} - E_0[d_{1i}])]^2}{\sum_{i=1}^l \widehat{Var}_0[d_{1i}]} = \frac{U^2}{\widehat{Var}_0[U]} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{df}^2, df = 1,$$

$$Q = \frac{(U - E_0[U])^2}{\widehat{Var}_0[U]} \sim \chi_1^2, Z_Q = \frac{U - E_0[U]}{\sqrt{\widehat{Var}_0[U]}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

Majme váhy w_i asociované s KT v čase t_i , potom

$$U = \sum_{i=1}^l w_i (d_{1i} - E_0[d_{1i}]),$$

$$E_0[U] = 0, \widehat{Var}_0[U] = \sum_{i=1}^l w_i^2 \widehat{Var}_0[d_{1i}] = \sum_{i=1}^l w_i^2 \frac{n_{1i}n_{2i}a_i d_i}{n_i^2(n_i - 1)}$$

Ak máme fixované d_i, n_{1i}, n_{2i} , potom platí (Mantel a Haenzel, 1959)

$$Q = \frac{(U - E_0[U])^2}{\widehat{Var}_0[U]} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_1^2, Z_Q = \frac{U - E_0[U]}{\sqrt{\widehat{Var}_0[U]}} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} N(0, 1)$$

```
surv.test <- survdiff(Surv(cas, status) ~ x, rho=0)
```

Argumenty:

1 **typ testu**

- rho=0 (Q_{MH})
- rho=1 (Q_{PP})

Výstupy objektu `surv.test` sú nasledovné:

- 1 **n** – počet pozorovaní n v každej skupine
- 2 **obs** – počet udalostí v každej skupine (d_1 a d_2)
- 3 **exp** – počet očakávaných udalostí v každej skupine $E_0[d_1]$ a $E_0[d_2]$
- 4 **var** – rozptyl alebo kovariančná matica $Var_0[U]$

Podľa výberu váh w_i rozoznávame nasledovné typy testov:

- ak $w_i = n_i$, $Q = Q_{GW}$, ide o **Gehan-Wilcoxon test (zovšeobecnený Wilcoxonov test;** Gehan, 1965), ktorý môžeme zredukovať na Wilcoxonovu štatistiku pri absencii cenzúr [TW trieda (2)]
- ak $w_i = 1$, $Q = Q_{CM}$, ide o **Cox-Mantel test (log-rank test;** Mantel a Haenzel, 1959) [TW trieda (1) a HF trieda (1)]
- ak $w_i = \sqrt{n_i}$, $Q = Q_{TW}$, ide o **Tarone-Ware test** (Tarone a Ware, 1977) [TW trieda (3)]
- ak $w_i = \widehat{S}_{pooled}(t_i) = \prod_{j:t_j \leq t_i} \frac{n_j - d_j + 1}{n_j + 1}$, $Q = Q_{PP}$, ide o **Peto-Peto test** (Peto a Peto, 1972; Prentice, 1978) [HF trieda (2)]

Veličina U podelená jej rozptylom $Var_0[U]$ nám dáva podľa práce Peto (1976)

$$\log \widehat{\theta}_P = \frac{U}{Var_0[U]}$$

ako maximálne vierohodný odhad $\log \theta$. Táto štatistika má rozptyl rovný

$$Var_0[\log \widehat{\theta}_P] = (Var_0[U])^{-1},$$

preto obojstranný 100(1 - α)% interval spoľahlivosti pre $\log \theta$ (na základe asymptotickej normality) bude rovný

$$\left\{ \log \theta_P : \log \widehat{\theta}_P \pm z_{\alpha/2} \sqrt{Var_0[U]} \right\},$$

potom

$$\left\{ \theta_P : \widehat{\theta}_P \exp \left(\pm z_{\alpha/2} \sqrt{Var_0[U]} \right) \right\}.$$

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Odhad relatívneho rizika θ

Podľa Mantel a Haenzela (1959), odhadneme θ nasledovným spôsobom

$$\hat{\theta}_{MH} = \frac{\sum_{i=1}^I \frac{d_{1i}(n_{2i}-d_{2i})}{n_i}}{\sum_{i=1}^I \frac{d_{2i}(n_{1i}-d_{1i})}{n_i}} = \frac{\sum_{i=1}^I R_i}{\sum_{i=1}^I S_i} = \frac{R_+}{S_+},$$

kedy tento odhad môžeme písať ako vážený priemer odhadu pomeru šancí zlyhania (\widehat{OR}_i) pre každú kontingenčnú tabuľku, teda

$$\hat{\theta}_{MH} = \frac{\sum_{i=1}^I w_i \widehat{OR}_i}{\sum_{i=1}^I w_i},$$

kde

$$\widehat{OR}_i = \frac{d_{1i}(n_{2i}-d_{2i})}{d_{2i}(n_{1i}-d_{1i})},$$

$$w_i = \left(\frac{1}{n_{1i}} + \frac{1}{n_{2i}} \right)^{-1} (1 - \hat{p}_{1i}) \hat{p}_{2i},$$

$\hat{p}_{1i} = \frac{d_{1i}}{n_{1i}}$, $\hat{p}_{2i} = \frac{d_{2i}}{n_{2i}}$ sú podmienené pravdepodobnosti zlyhania.

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Odhad relatívneho rizika θ

Ak nemáme zhody v čase t_i , potom $d_i = 1$ a $d_{1i} - E_0[d_{1i}] = 1 - \frac{n_{1i}}{n_i}$, ak je zlyhanie pozorované v prvej skupine, alebo $-\frac{n_{1i}}{n_i}$, ak je zlyhanie pozorované v druhej skupine a korešpondujú príspevkom do R_+ , resp. S_+ . Ak rozptyl $Var_0[d_{1i}] = \frac{n_{1i}n_{2i}}{n_i^2}$, ľahko sa dá vidieť, že $Var_0[d_{1i}]$ korešponduje s w_i a výpočet IS pre θ má členy, ktoré sa vyskytujú aj v Q_{MH} . Simulačné Monte-Carlo štúdie ukázali, že pravdepodobnosť pokrytia tohoto približného IS je veľmi podobná očakávanej pravdepodobnosti pokrytia.

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Odhad relatívneho rizika θ

Prvá časť $\left(\frac{1}{n_{1i}} + \frac{1}{n_{2i}}\right)^{-1}$ ukazuje, že väčšie váhy zodpovedajú väčším rozsahom n_{1i} a/alebo n_{2i} . Sato (1990) odvodil $100(1 - \alpha)\%$ interval spoľahlivosti pre θ ako riešenie kvadratickej rovnice

$$\frac{(R_+ - \theta S_+)^2}{\theta W_+} = z_{\alpha/2}^2,$$

kde

$$W_+ = \sum_{i=1}^I W_i = \sum_{i=1}^I \left[\frac{d_{1i}(n_{2i}-d_{2i})(n_{1i}-d_{1i}+d_{2i}+1) + d_{2i}(n_{1i}-d_{1i})(n_{2i}-d_{2i}+d_{1i}+1)}{n_i^2} \right]$$

Riešením vyššie uvedenej rovnice dostaneme

$$\frac{2R_+S_+ + z_{\alpha/2}^2 W_+ \pm \sqrt{(4R_+S_+ + z_{\alpha/2}^2 W_+) z_{\alpha/2}^2 W_+}}{2S_+^2}.$$

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Odhad relatívneho rizika θ

Alternatívou ku $\hat{\theta}_{MH}$ je nasledovný odhad (Anderson a Bernstein, 1985)

$$\hat{\theta}_{MH}^* = \frac{\sum_{i=1}^I \frac{d_{1i}n_{2i}}{n_i}}{\sum_{i=1}^I \frac{d_{2i}n_{1i}}{n_i}},$$

kde ide o vážený priemer odhadovaného pomeru zlyhaní v dvoch skupinách s váhami

$$w_i = \frac{n_{1i}n_{2i}}{n_i}.$$

Ak máme konštantnú proporcionalitu rizika cez všetky časy (θ sa nemení časom), $\hat{\theta}_{MH}$ a aj $\hat{\theta}_{MH}^*$ odhadujú túto konštantu. Ak máme nekonštantnú proporcionalitu rizika θ_i , $\hat{\theta}_{MH}$ a aj $\hat{\theta}_{MH}^*$ dávajú vážený priemer θ_i .

Ak máme konštantnú proporcionalitu rizika cez všetky časy (θ sa nemení časom), $\hat{\theta}_{MH}$ a aj $\hat{\theta}_{MH}^*$ odhadujú túto konštantu. Ak máme nekonštantnú proporcionalitu rizika θ_i , $\hat{\theta}_{MH}$ a aj $\hat{\theta}_{MH}^*$ dávajú vážený priemer θ_i .

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Príklad

Example (dvojvýberové testy)

Majme dáta z klinickej štúdie zhrnuté v nasledovnej tabuľke (pozri tabuľku). (a) Vytvorte kontingenčné tabuľky v každom čase zlyhania $t_i, i = 1, 2, \dots, 7$ použitím celkového počtu subjektov v riziku n_i v čase t_i , celkového počtu zlyhaní d_i v čase t_i , celkového počtu subjektov prvej skupiny v riziku n_{1i} v čase t_i a celkového počtu zlyhaní d_{1i} subjektov prvej skupiny v čase t_i . (b) Vypočítajte stredné hodnoty $E_0[d_{1i}]$, rozdiely empirických a očakávaných početností $d_{1i} - E_0[d_{1i}]$, ako aj rozptyly $Var_0[d_{1i}]$. (c) Otestujte $H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t)$ oproti $H_1 : \lambda_1(t) = \theta \lambda_2(t)$ pomocou testovacích štatistík Q_{GW}, Q_{CM}, Q_{TW} a Q_{PP} . (d) Nakreslite Kaplan-Meierove odhady funkcie prežívania pre obe skupiny do jedného obrázka. (e) Vypočítajte (1) $\hat{\theta}_P, Var[\hat{\theta}_{MH}]$ a 95%IS pre θ_P , (2) $\hat{\theta}_{MH}$ a 95%IS pre θ_{MH} a (3) $\hat{\theta}_{MH}^*$.

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Príklad

t_i	n_i	d_i	n_{1i}	d_{1i}	$E_0[d_{1i}]$	$d_{1i} - E_0[d_{1i}]$	$Var_0[d_{1i}]$
3	10	1	5	1	0.50	0.50	0.2500
5	9	1	4	1	0.44	0.56	0.2469
7	8	1	3	1	0.38	0.62	0.2344
12	6	1	1	0	0.17	-0.17	0.1389
18	5	1	1	1	0.20	0.80	0.1600
19	4	1	0	0	0.00	0	0
20	3	1	0	0	0.00	0	0
suma			4		1.69	2.31	1.0302

$$Q = 2.31^2 / 1.0302 = 5.179674$$

$$p\text{-hodnota} = 0.02285261$$

$$z_Q = \sqrt{2.31^2 / 1.0302} = 2.275890$$

$$p\text{-hodnota} = 2 \times 0.01142630 = 0.02285259$$

133 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

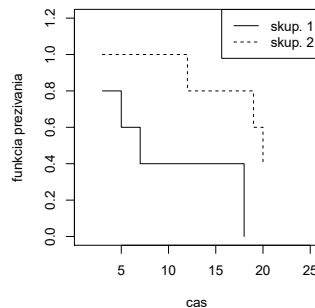
134 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Príklad

Obr.: Kaplan Meierove odhady funkcie prežívania

Testy na porovnanie dvoch kriviek prežívania

Príklad

Example (dvojvýberová situácia)

(1) Nakreslite (a) kumulatívne riziko $\hat{\Lambda}_{KM,j}(t)$, (b) kumulatívne riziko $\hat{\Lambda}_{NA,j}(t)$, (c) Kaplan-Meierove krivky prežívania $\hat{S}_{KM,j}(t)$ a (d) Breslowove krivky prežívania $\hat{S}_{B,j}(t), j = 1, 2$ (vždy po dvojiciach do jedného obrázka).

(2) Otestujte $H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t)$ oproti $H_1 : \lambda_1(t) = \theta \lambda_2(t)$ pomocou testovacích štatistík Q_{MH} a Q_{PP} . Použite funkcie `survdiff()` s argumentami `rho=0` (Q_{MH}) a `rho=1` (Q_{PP}).

(3) Otestujte $H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t)$ oproti $H_1 : \lambda_1(t) = \theta \lambda_2(t)$ pomocou testovacích štatistík Q_{GW}, Q_{CM}, Q_{TW} a Q_{PP} .

(4) Vypočítajte (a) $\hat{\theta}_P, Var[\hat{\theta}_P]$ a Waldov 95% IS pre θ_P , (b) $\hat{\theta}_{MH}$ a Waldov 95% IS pre θ_{MH} a (c) $\hat{\theta}_{MH}^*$.

135 / 149

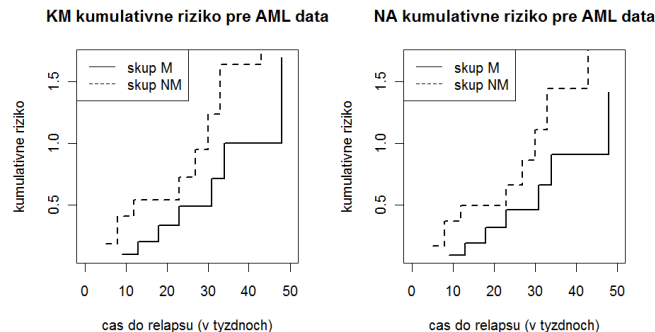
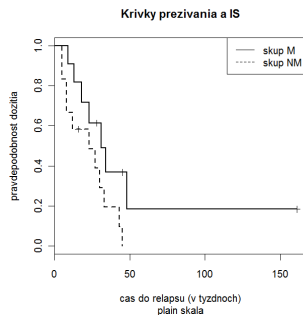
Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

136 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testované hypotézy

$$H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t) = \dots = \lambda_k(t)$$

$$H_1 : \exists \text{ aspoň jedno } i < j, \lambda_i(t) \neq \lambda_j(t)$$

Pre každé $t_i, 1 \leq i \leq l$, môžeme dáta zapísať do KT $2 \times k$

status/výber	1	2	...	j	...	k	spolu v t_i
zlyhanie v t_i	d_{1i}	d_{2i}	...	d_{ji}	...	d_{ki}	d_i
nažive v čase t_i	a_{1i}	a_{2i}	...	a_{ji}	...	a_{ki}	a_i
v riziku pred časom t_i	n_{1i}	n_{2i}	...	n_{ji}	...	n_{ki}	n_i

$$a_i = \sum_j a_{ji} = n_i - d_i, a_{ji} = n_{ji} - d_{ji}$$

$$n_i = \sum_j n_{ji}$$

$$d_i = \sum_j d_{ji}$$

Za platnosti nulovej hypotézy a fixovaných marginálnych početnostiach sa dá ukázať, že počet zlyhaní v k výberoch má **hypergeometrické rozdelenie s dimenziou $k - 1$ so strednou hodnotou $E_0 [d_{ji}] = n_{ji} \frac{d_i}{n_i}$ v čase t_i**
Potom

$$\mathbf{U} = \sum_{i=1}^l \mathbf{U}_i,$$

kde \mathbf{U}_i je vektor merajúci rozdiel medzi pozorovaným a očakávaným počtom zlyhaní v čase t_i a je definovaný ako

$$\mathbf{U}_i = \begin{pmatrix} U_{1i} \\ \vdots \\ U_{ji} \\ \vdots \\ U_{k-1,i} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} d_{1i} - E_0 [d_{1i}] \\ \vdots \\ d_{ji} - E_0 [d_{ji}] \\ \vdots \\ d_{k-1,i} - E_0 [d_{k-1,i}] \end{pmatrix}$$

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Prehľad testov

Kovariančná matica $\mathbf{V}(t_i)$ s komponentami v časoch t_i je daná nasledovne

$$(\mathbf{V}(t_i))_{ls} = \text{Cov}[\widehat{d_{li}}, \widehat{d_{sj}}] = \begin{cases} \frac{n_{li}(n_i - n_{li})d_j a_i}{n_i^2(n_i - 1)} & \text{pre } l = s \\ -\frac{n_{li}n_{sj}d_j a_i}{n_i^2(n_i - 1)} & \text{pre } l \neq s \end{cases},$$

kde $l, s = 1, 2, \dots, k - 1$. Potom, ak berieme do úvahy všetky časy zlyhania, dostaneme

$$\mathbf{v} = \sum_{i=1}^l \mathbf{v}(t_i)$$

Testovacia štatistika

$$Q_{\text{overall}} = \mathbf{U}^T \mathbf{V}^{-1} \mathbf{U} \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{k-1}^2$$

Ak $k = 2$, štatistika $Q_{\text{overall}} = Q_{\text{CM}}$

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Prehľad testov

Pre **kovariančnú maticu** bude platiť

$$\mathbf{V}_w = \sum_{i=1}^l w_i \mathbf{V}(t_i)$$

Nakoniec bude **testovacia štatistika** rovná

$$\mathbf{U}_w^T \mathbf{V}_w^{-1} \mathbf{U}_w \stackrel{\mathcal{D}}{\sim} \chi_{k-1}^2$$

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Prehľad testov

V prípade pridania váh w_i v čase t_i bude platiť

$$\mathbf{U}_w = \sum_{i=1}^l w_i \mathbf{U}_i = \sum_{i=1}^l \mathbf{U}_i^{(w)},$$

kde $\mathbf{U}_i^{(w)}$ je vektor merajúci vážený rozdiel medzi pozorovaným a očakávaným počtom zlyhaní v čase t_i a je definovaný ako

$$\mathbf{U}_i^{(w)} = \begin{pmatrix} U_{1i}^{(w)} \\ \vdots \\ U_{ji}^{(w)} \\ \vdots \\ U_{k-1,i}^{(w)} \end{pmatrix} = w_i \begin{pmatrix} U_{1i} \\ \vdots \\ U_{ji} \\ \vdots \\ U_{k-1,i} \end{pmatrix} = w_i \begin{pmatrix} d_{1i} - E_0[d_{1i}] \\ \vdots \\ d_{ji} - E_0[d_{ji}] \\ \vdots \\ d_{k-1,i} - E_0[d_{k-1,i}] \end{pmatrix}$$

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Prehľad testov

Voľba váh je nasledovná:

- ak $w_i = n_i$, potom $Q = Q_{\text{GB}}$ a ide o **zovšeobecnený Wilcoxonov test (zovšeobecnený Kruskal-Wallis test, Gehan-Breslow test)** [TW trieda (2)]
- ak $w_i = 1$, potom $Q = Q_{\text{CM}}$ a ide o **Cox-Mantel test (log-rank test)** [TW trieda (1)]
- ak $w_i = \sqrt{n_i}$, potom $Q = Q_{\text{TW}}$ a ide o **Tarone-Ware test** [TW trieda (3)]
- ak $w_i = \hat{S}(t_i^-)^\rho$, $\rho = 0$, potom $Q = Q_{\text{MH}}$ a ide o **Mantel-Haenszelov test (log-rank test)** [HF trieda (1)]
- ak $w_i = \hat{S}(t_i^-)^\rho$, $\rho = 1$, potom $Q = Q_{\text{PP}}$ a ide o **Peto-Peto-Wilcoxon test** [HF trieda (2)]

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Test trendu

Test nulovej hypotézy oproti stochasticky usporiadanej alternatíve je **testom trendu**, kde testujeme zoradený vzťah medzi k funkciami prežívania definovanými v zmysle vektora váh $\theta = (\theta_1, \theta_2, \dots, \theta_j, \dots, \theta_k)^T$, potom

$$H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t) = \dots = \lambda_k(t)$$

a H_1 :

$$\begin{aligned} \lambda_1(t) &= \theta_1 \lambda_k(t), \\ \lambda_2(t) &= \theta_2 \lambda_k(t), \\ &\dots \\ \lambda_j(t) &= \theta_j \lambda_k(t), \\ \lambda_{k-1}(t) &= \theta_{k-1} \lambda_k(t), \end{aligned}$$

kde bez straty na všeobecnosti môžeme predpokladať, že $\theta_k = 1$

145 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Example (trojvýberová situácia)

Majme experiment, kde sme mali 3 rôzne koncentrácie látky ($konc_1 = 2.0$, $konc_2 = 1.5$ a $konc_3 = 0$) a hľadali sme jej účinok na pacientov, u ktorých sme sledovali objavenie sa nádoru (pozri tabuľku). (1) Nakreslite (a) kumulatívne riziko $\hat{\Lambda}_{KM,j}(t)$, (b) kumulatívne riziko $\hat{\Lambda}_{NA,j}(t)$, (c) Kaplan-Meierove krivky prežívania $\hat{S}_{KM,j}(t)$ a (d) Breslowove krivky prežívania $\hat{S}_{B,j}(t)$, $j = 1, 2, 3$ (vždy po trojiciach do jedného obrázka). (2) Otestujte (a) $H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t) = \lambda_3(t)$ oproti $H_1 : \exists$ aspoň jedno $i < j$, $\lambda_i(t) \neq \lambda_j(t)$ pomocou testovacích štatistík Q_{GW} , Q_{CM} , Q_{TW} a Q_{PP} ; (b) $H_0 : \lambda_1(t) = \lambda_2(t) = \lambda_3(t)$ oproti $\lambda_1(t) = \theta_1 \lambda_3(t)$, $\lambda_2(t) = \theta_2 \lambda_3(t)$, kde $\theta_j = konc_j$, $j = 1, 2$ (test trendu) pomocou testovacej štatistiky Q_{trend} .

147 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Test trendu

Testovacia štatistika pre trend bude daná nasledovným vzťahom

$$Q_{trend} = \frac{(\theta^T \mathbf{U}_*)^2}{\theta^T \mathbf{V}_* \theta}$$

a po zložkách

$$Q_{trend} = \frac{(\sum_{j=1}^k \theta_j \sum_{i=1}^l [d_{ji} - E_0[d_{ji}]])^2}{\sum_{i=1}^l \frac{n_i - d_i}{n_i - 1} \left(\sum_{j=1}^k \theta_j^2 E_0[d_{ji}] - \frac{1}{d_i} [\sum_{j=1}^k \theta_j E_0[d_{ji}]]^2 \right)}$$

kde \mathbf{U}_* je \mathbf{U} doplnené o k -ty element. Ďalej \mathbf{V}_* počítame tak ako \mathbf{V} , ale s tým rozdielom, že ide o maticu $k \times k$. Ak sú váhy lineárne, napr. $\theta_j = j$, potom hovoríme o **teste lineárneho trendu**.

Platí

$$Q_{residual} = Q_{overall} - Q_{trend} \stackrel{D}{\sim} \chi_{k-2}^2$$

146 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Príklad

Pozn.: časy do zlyhania alebo cenzúry; + znamená cenzúra, $n_0 = \#$ pozorovaní v t_0 , $konc_j$ je koncentrácia látky v skupine j

$konc_j$	n_0											
2.0	10	41+	41+	47	47+	47+	58	58	58	100+	117	
1.5	10	43+	44+	45+	67	68+	136	136	150	150	150	
0	9	73+	74+	75+	76	76	76+	99	166	246+		

148 / 149

Stanislav Katina

Analýza prežívania (Survival analysis)

Testy na porovnanie viacerých kriviek prežívania

Príklad

